

HUMANIST

MAANDBLAD VAN HUMANISME, VRIJDEN EN WERELD

NUMMER 11
NOVEMBER 1993
PRIJS: F 4,75

WAAR HALEN ZE HET VANDAAN?
Vijf politici over hun inspiratiebron

IN DIT NUMMER:
Gerrit Jan Wolffensperger
Frits Bolkestein

HUMANIST

IS EEN UITGAVE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

48-STE JAARGANG
NUMMER 11
NOVEMBER 1993

Redactie-adres:
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145.

Redactie-secretariaat:
Alice Dessens (tst. 307)

Kantooradres:
Nieuwegein 69A,
3512 LG Utrecht.
Fax: 030 - 367104

Redactie:
Hes van Huizen

Vormgeving:
Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Offset Utrecht BV

Redactiecommissie:
Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Sideke Schilthuis

Abonnement:
Een jaarabonnement kost f 37,50
Bel 030 - 318145 (Toestel 318)
Leden van het
Humanistisch Verbond
ontvangen het blad gratis.

Advertentietarieven:
De tarieven van september 1993
zijn van kracht. Informatie is op
aanvraag verkrijgbaar.
Voor commerciële advertenties:
Ton de Hoop. Tel. 023-245336.
Fax 023-248043.

Omslag:
Tom Janssen

HET VOLGENDE NUMMER

VERSCHIJNT HALF DECEMBER.
KOPIJ VOOR DIT NUMMER
MOET UITERLIJK 16 NOVEMBER
IN HET BEZIT VAN DE REDACTIE
ZIJN

Manifestatie over spanning en solidariteit tussen de generaties

Zondagmiddag 28 november organiseert het Humanistisch Verbond in samenwerking met de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV) en de Algemene Nederlandse Bond voor Ouderen (ANBO) de manifestatie 'Wie betaalt en wie bepaalt?'. Deze bijeenkomst wordt gehouden in het kader van het Europees jaar van de ouderen en solidariteit tussen generaties en vindt plaats van 13.00 tot 17.00 uur in het St. Bonifacius College, Fockema Andreaalaan 7 te Utrecht.

De manifestatie bestaat uit lezingen, talkshows en muzikale intermezzo's door 'The Cake Town Sisters'. Centraal staat de vraag of er in plaats van een generatiekloof over normen en waarden sprake is van een economische belangentegenstelling als bron van spanning tussen generaties. Voorbeelden uit de gezondheidszorg en de financiering van de AOW zullen aan bod komen. Sprekers zijn o.a.: de heer G. van Dijk (ethicus en medewerker van de afdeling bezinning van het HV) en de heer M. Brouwer (hoogleraar psychologie van het collectief gedrag van de Universiteit van Amsterdam) over 'de wenselijkheid van het hanteren van leeftijdsgrenzen in de gezondheidszorg', de heer B.M.S. van Praag (voormalig lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) over 'mogelijke wijzigingen in opzet en financiering van de AOW' en mevrouw M. Bruyn-Hundt (hoofdbestuurslid ANBO) over 'de mythe van de onbetaalbaarheid van de AOW'.

Tijdens de manifestatie is de onlangs bij het HV verschenen themamap Jong-Oud verkrijgbaar. Deze map bevat tal van suggesties voor discussies en samenkomsten rond contact en confrontatie tussen de generaties. De toegangsprijs bedraagt wegens het verkrijgen van een subsidie van het Nationaal Comité Europees jaar van de ouderen slechts f 5,- (te betalen aan de zaal). Opgave kan schriftelijk, telefonisch of per fax bij Ariane de Brauw, Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, tel. 030-318145, fax 030-367104.

Toegangskarten met programma en routebeschrijving zullen in de loop van november worden toegezonden in volgorde van aanmelding. Nadere inlichtingen zijn te verkrijgen bij het HV, tel. 030-318145 (Gerben Potman of Dick Metselaar).

**U kunt het niet meenemen,
maar u kunt er wel veel mee doen.**

"Je kunt je geld toch niet meenemen" is een gevleugeld woord. Maar waarom zou u dat ook willen, als u er tijdens uw leven nog zoveel mee kunt doen. Zodat u nog kunt zien hoe nuttig het wordt besteed.

Als u een schenking doet, betekent dat geld geven aan een doel waar u achter staat. Als u het humanisme een warm hart toe draagt, denk dan eens over een schenking aan het Steunfonds Humanisme. Vraag eens om informatie.

**STEUNFONDS
HUMANISME**
POSTBUS 114, 3500 AC UTRECHT
TELEFOON 030 - 31 81 45
BANK C&E 69.97.13.889

GIRO 6168

Ja, ik wil meer informatie over een schenking aan het Steunfonds Humanisme.

Naam:
Telefoon:
Adres:
Postcode:
Woonplaats:

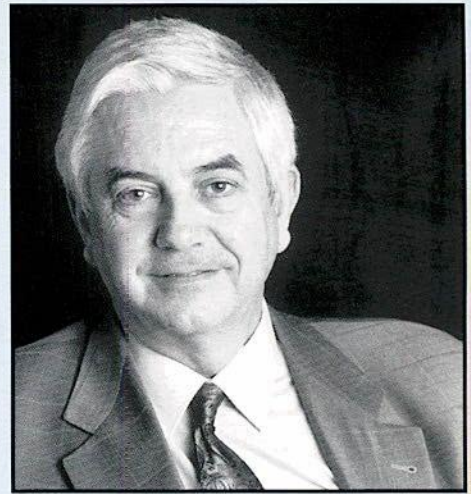
In een envelop zonder postzegel zenden naar:

Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 2181, 3500 AC Utrecht

In dit nummer

Waar halen ze het vandaan?

De politieke partijen maken zich gereed voor de strijd om de kiezer. De komende maanden zal er nog veel, heel veel worden gezegd over hoe het er de komende vier jaar uit zal moeten zien. Een procentje meer of minder, over het financieringstekort, de werkeloosheid en de belastingdruk. Daarover niets in de serie die de Humanist in dit nummer start en waarin prominente politici van verschillende partijen aan het woord komen over hun inspiratiebron, hun levensbeschouwing en hun wereldvisie. Om te beginnen de liberaal Frits Bolkestein en de progressief-liberaal Gerrit Jan Wolffensperger.

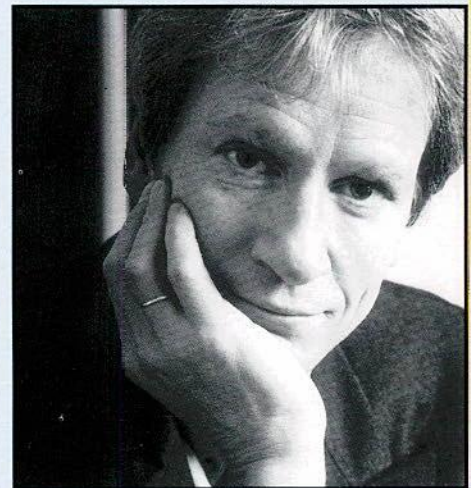

Frits Bolkestein
Pagina's 11/12/13/14/15

De rijkdom van rituelen verborgen onder Sinterklaas en kerst

Vol verwachting klopt ons hart, wie de koek krijgt wie de gard. We kennen het liedje allemaal. Maar zingen we wel wat we denken te zingen? En wat doet die denneboom toch bij het feest van de geboorte van Jezus? Een verhaal over de roots van onze winterse feestdagen.

Pagina 24/25/26/27

Gerrit Jan Wolffensperger
Pagina's 17/18/18/20/21

Ook in dit nummer:

Brieven van lezers - pagina 4
Bij de dood van Wim van Dooren - pagina 5
Column van Frans Jacobs - pagina 6
Opinie van Douwe van Houten - pagina 7/8
Oproep: schijf over uw keus - pagina 9
De rtv-programma's van de HOS - pagina's 22/23
HV-nieuws - pagina's 28/29/30
Zoekraadsel - pagina 31

Brieven zijn welkom.
Houdt u het wel kort. De
redactie behoudt zich
het recht voor om
brieven in te korten of
niet te plaatsen.

Niet blij met betuttelende barmhartigheid

In zijn artikel over hulp bij zelfdoding van psychiatrische patiënten in de Humanist van oktober noemt de bijzonder hoogleraar in de medische ethiek Govert den Hartogh 'Hotel De Einder' een initiatief van de gemeenschap Alkmaar van het HV tot discussie over hulpverlening aan mensen met een doodsverlangen, een slecht idee. Reeds bij de inleiding tot de discussie in februari '91 onder de titel 'Hang naar leven' is gesteld dat het initiatief niet is beperkt tot hulp aan mensen met psychiatrische problematiek maar dat het gaat om 'gewone' mensen in al hun variëteiten. De tekst van die inleiding is maart '91 al naar het HV gezonden en aldaar beschikbaar, maar werd kennelijk niet geraadpleegd. Hierom en ook om de verdere inhoud geeft het betoog van Den Hartogh aanleiding tot reactie. De heer Den Hartogh sluit zich aan bij de heersende leer. Dat betekent dat mensen die dood willen en om hulp vragen, worden geconfronteerd met de grondregel dat hun leven moet worden beschermd. Den Hartogh noemt dat barmhartigheid. Mensen die jarenlang niet serieus worden genomen, wier verlangen wordt ontkend en die in vertwijfeling alleen de wrede dood als laatste middel zien, zullen niet blij zijn met die betuttelende barmhartigheid. Het is een bijbelse term en betreft een eigenschap die god toekomt. En als het mensen is gegeven barmhartig te zijn dan verwerven ze een plaats bij god (Dan. 9:9). Bovendien wordt barmhartigheid in de bijbel zowel als daarbuiten in één adem genoemd met genade. Het ademt de sfeer van onderworpenheid aan hogere machten. De

humanisten in Alkmaar hebben slechts vastgesteld dat zij willen helpen, zorg verlenen aan een medemens. Geen eigenschap die een hiërarchische verhouding bevestigt maar wellicht wordt veroorzaakt door de zorgdrift van de biologische soort, waarvan de oorsprong kan liggen in de zorg van en voor de naaste om te overleven en de zorg voor de jongen om als soort te kunnen voortbestaan. De Hartogh stipuleert uit de jarenlange discussie door juristen en medici o.a. dat de hulpvrager (hij etiketteert deze consequent met patiënt) moet weten wat de alternatieve keuzemogelijkheden zijn. En juist in Hotel De Einder, een residentiële voorziening of extramuraal netwerk met herkenbaar adres, zou volgens de initiatiefnemers met de hulpvrager worden betracht de bestaansmogelijkheden af te wegen tegen het doodsverlangen. Wel met de intentie dat wat het zwaarst weegt het zwaarst geldt. Niet met de bedoeling iemand te ontkennen en van zijn verlangen te laten 'genezen'. Het spreekt vanzelf dat als een behandeling van de schildklier, een dieet of een andere therapie kan helpen, daarop moet worden gewezen. Maar het gaat te ver om mensen jarenlang op te sluiten in een concentratie van ellende die ze zelfs kan aanzetten tot een vlucht in de dood, zoals psychiater Frank van Ree in de NOVA-uitzending over Hotel De Einder verwoordde. Daarom is Hotel De Einder juist zo'n goed idee. Het spijtige is dat enkele kranten alleen de sensationele kant ervan oppikten en zelfs een bijzonder hoogleraar, zonder zich door de initiatiefnemers te laten informeren een

negatief oordeel geeft, daarmee in het voetspoor tredend van de algemeen voorzitter van het Verbond en de woordvoerder van het hoofdbestuur die het idee 'onkies' noemde. Omkleed door zorg helpt Hotel De Einder een, niet vanuit een beter weten opgedrongen, werkelijke keuze uit voortleven of de zelf gewilde dood te maken. Het zelfbeschikkingsrecht van de hulpvrager kan worden begrensd door de verantwoordelijkheid van de hulpverlener. Als er door de initiatiefnemers toch over patiënten wordt gesproken dan gebeurt dat tegen de achtergrond, dat volgens onderzoek meer dan 50% van degenen die zelfmoord plegen in de drie maanden vóór hun zelfmoord bij hun huisarts of psychiater zijn geweest, dat als men in een inrichting tegemoet wil komen aan een duurzame doodswens, men dikwijls zelf niet verder komt dan het openen van het hek en dat de woordvoerder van het KNMG, ondanks de grote machteloosheid van hulpverleners, zegt dat volgens hem misschien wel 80% van de zelfmoordenaars met een behandeling beter hadden kunnen worden. Op 17 februari '94 heeft de openbare discussie plaats waartoe op voorstel van het hoofdbestuur door het gemeenschapsbestuur Alkmaar werd besloten. De initiatiefnemers willen zich niet neerleggen bij de feiten: jaarlijks meer dan 1500 zelfmoorden, vaak op de meest gruwelijke wijze, veel verdriet van nabestaanden, de door ontkenning veroorzaakte grote eenzaamheid bij mensen wier doodsdrift groter is dan de levensdrift en trauma's bij mensen die met de gevolgen van een wrede dood worden

geconfronteerd. Een aankondiging zal de redactie van de Humanist tijdig worden toegezonden. Inlichtingen over het initiatief zijn bij mij verkrijgbaar (tel. 02518-51486). Ook reacties zijn welkom.

Jan Hilarius (Castricum)
woordvoerder
initiatiefnemers

Weg met onze taal!

Een engelstalige hoogleraar (!), die na een verblijf van minstens zes jaar in Nederland niet in staat of bereid is Nederlands te spreken, is uitgenodigd de Socrateslezing 1993 te houden. Als de Nederlandse taal in een toekomstig Europa niets meer voorstelt, kunnen de organisatoren van de lezing zich er op beroemen dat zij, naast minister Ritzen, hieraan een flinke steen hebben bijgedragen.

J. de Boer (Laren)

De weg van het anarchisme is nog open

In memoriam Wim van Dooren

Op zondag 17 oktober is Wim van Dooren overleden. Zijn overlijden was - ondanks zijn ziekte - voor allen die hem kenden onverwacht en een zeer grote schok. Voor de humanistische beweging is zijn dood een groot verlies. Behalve de functies die hij in het verleden heeft bekleed als lid van het hoofdbestuur en algemeen secretaris van het Verbond, heeft hij aan het Humanistisch Opleidingsinstituut gedoceerd en was hij vrijwillig geestelijk verzorger in gevangenissen.

Wim studeerde theologie, filosofie en Duits in Amsterdam, Utrecht en Göttingen. Hij promoveerde in 1965 op het filosofisch proefschrift 'Het totaliteitsbegrip bij Hegel en zijn voorgangers'. Zijn belangstelling ging vooral uit naar de geschiedenis van de filosofie, Hegel, het anarchisme, het humanisme en de Arabische wijsbegeerte. Verder verrichtte hij veel werk voor de uitgave van klassieke filosofische teksten, o.a. van Descartes en Pomponazzi. Voor de laatste filosoof heeft hij dagen doorgebracht in benauwde bibliotheken in Italië en Spanje om de verschillende handschriften te vergelijken en afspraken te maken voor het maken van microfilms van de teksten. Pomponazzi was een humanistische filosoof, zeer door Wim geliefd; hij vernoemde zelfs zijn twee katten naar deze filosoof: Pompo en Nazzi.

Op 1 september 1966 werd hij bijzonder hoogleraar vanwege de stichting Socrates bij de Technische Universiteit Delft op het gebied van de wijsbegeerte, in het bijzonder met betrekking tot de humanistische levens- en wereldbeschouwing. Filosofie was voor Wim reflectie en bewustwording ten aanzien van wat zich afspeelt op de terreinen van wetenschap, levensovertuiging, politieke visie en kunst. Zo althans staat het verwoord in één van zijn bekendste boeken: 'Vragenderwijs', een overzicht van de filosofie voor eenieder die zich serieus met de studie van filosofie wil bezighouden. Naast dit elementaire boek publiceerde hij talloze artikelen en verschenen van zijn hand vele boeken, waarvan ik noem: 'Dialektiek', 'Atheïsme,

humanisme, socialisme' (met Anton Constandse) en 'Geschiedenis van het humanisme' (met Paul Cliteur). Zijn laatste boek (met Tineke Hoff) verscheen onlangs naar aanleiding van de Vlaams-Nederlandse filosofiedagen in Delft. Daarin is ook de lezing opgenomen die hij het laatst heeft gehouden.

Hij hield niet van platgetreden paden, had een hekel aan autoriteiten en voorgeschreven gedrag en kon soms zeer scherp uit de hoek komen. Een tijd lang is hij redactielid geweest van 'De As'. In 1989 schreef hij in 'Rekenschap' - waarvan hij in 1983 redactielid werd - dat een humanistische moraal hem alleen wat waard was als die gepaard ging met een anarchistische mentaliteit. In het Rekenschapnummer over 'moderniteit; het verlichte denken' merkt hij op, dat de dialectiek tussen modern en postmodern vooral ligt in de maatschappelijke realisering van de moderne waarden, hetgeen volgens hem geen reden is om deze waarden te relativiseren of op te geven, maar eerder te streven naar verandering van maatschappijstructuur. Het anarchisme is in de artikelen van het themanummer echter de grote afwezige. De weg van het anarchisme is nog open en nauwelijks beproefd.

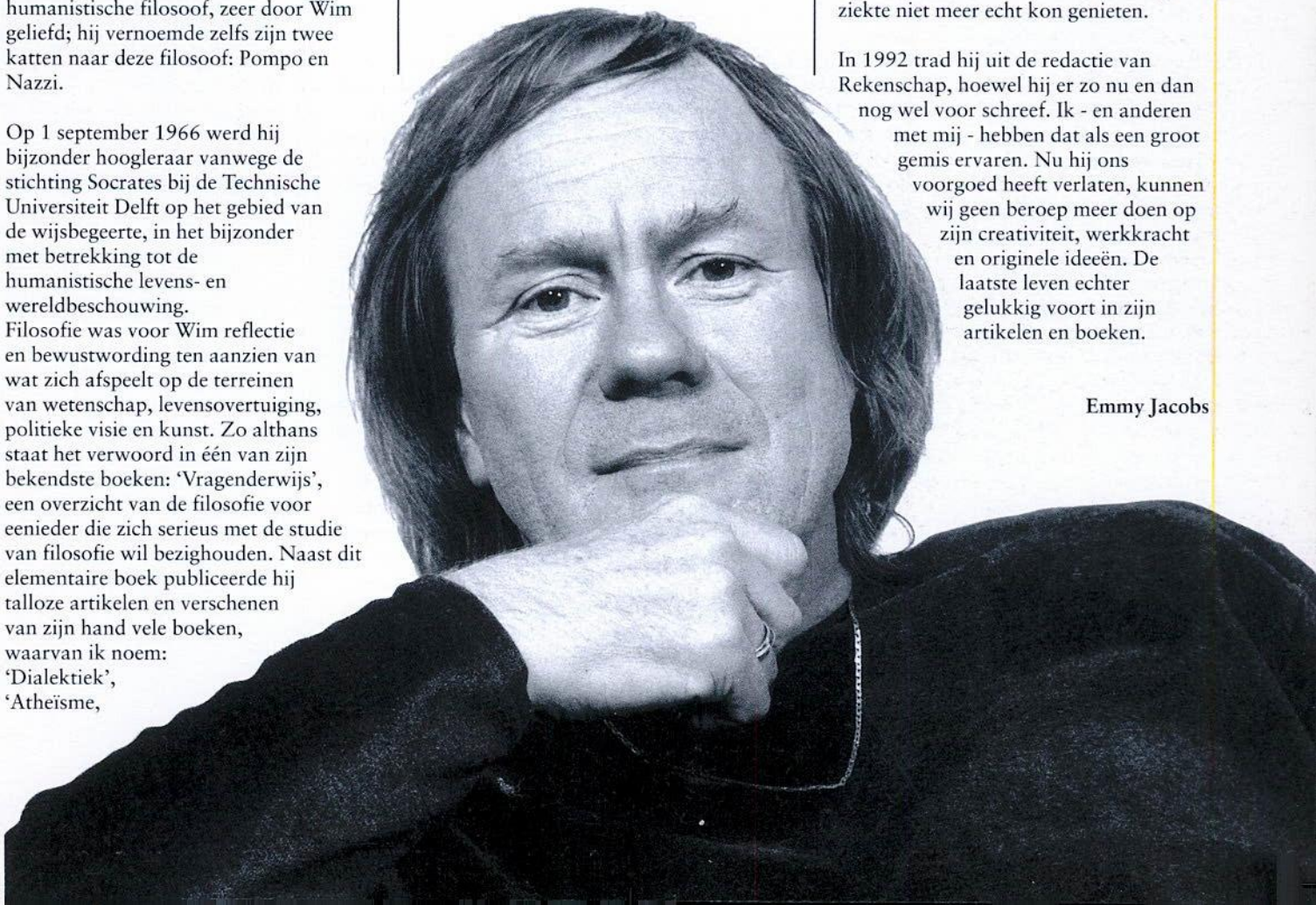
Hij stelde ook dat onmenselijkheid de grootste kans krijgt als algemene mensenrechten en universele normen als mogelijke standpunten worden gezien die per cultuur kunnen verschillen. Dan heeft onverschilligheid de plaats van tolerantie ingenomen en heerst er politieke apathie in plaats van engagement.

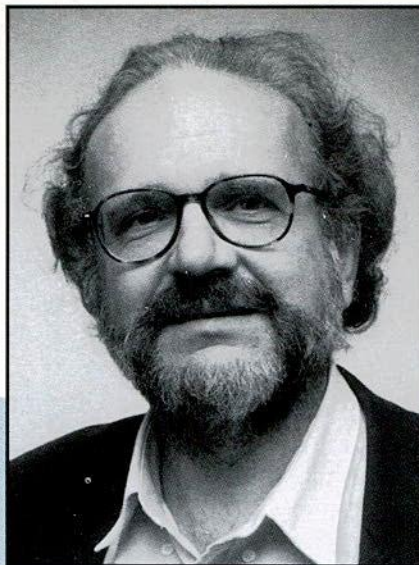
Wim had een zeer brede belangstelling. Enkele jaren geleden begon hij met de studie Arabisch, omdat hij humanistische Arabische filosofen rechtstreeks uit het Arabisch wilde vertalen. Alles wat hij ondernam pakte hij zeer serieus aan.

Niet dat hij altijd met de neus in de boeken zat. Integendeel, hij ging graag naar concerten en speelde zelf niet onverdienstelijk piano. Verscheidene malen gaf hij een muziekavond bij hem thuis en nodigde daarvoor vrienden en belangstellenden uit. Enkele jaren geleden werd hij lid van een amateurorkest, waar hij fagot speelde, voor hem een nieuw instrument. Driftig trachtte hij daarin een behoorlijk peil te bereiken. Hij was geïnteresseerd in literatuur, ballet, opera, toneel en hield van een goed glas wijn en een lekkere maaltijd. Des te triester is het, dat hij daarvan de laatste maanden door zijn ziekte niet meer echt kon genieten.

In 1992 trad hij uit de redactie van Rekenschap, hoewel hij er zo nu en dan nog wel voor schreef. Ik - en anderen met mij - hebben dat als een groot gemis ervaren. Nu hij ons voorgoed heeft verlaten, kunnen wij geen beroep meer doen op zijn creativiteit, werkkraft en originele ideeën. De laatste leven echter gelukkig voort in zijn artikelen en boeken.

Emmy Jacobs

Domweg gelukkig in de vechtmaatschappij

door Frans Jacobs

Vrouwelijke wetenschappers nemen op de universiteiten vaker ontslag dan hun mannelijke collega's, zo las ik onlangs. Als verklaring werd aangevoerd dat huishoudelijke en opvoedkundige taken onevenredig zwaar op vrouwen drukken. Daar zit wat in. Vrouwen klagen ook meer dan mannen over de universitaire cultuur: te weinig wederzijdse ondersteuning en te veel rivaliteit. Dat is bevreemdend. De wetenschappelijke wereld is een vechtmaatschappij waar de besten en de creatiefsten de voorrang moeten krijgen; solidariteit met de zwakken past alleen in de bezemwagen. Dat hoeft goede persoonlijke verhoudingen overigens niet uit te sluiten: sportiviteit is in een eerlijke vechtmaatschappij een grote deugd.

Zo'n kranteberichtje zet je fantasie aan het werk. Er wordt op grote schaal voorkeursbehandeling toegepast om meer vrouwen aan een universitaire baan te helpen. Uitstekend, denk je dan (behalve wanneer je door een vrouw wordt verdrongen). Maar met het vermelde krantebericht in het achterhoofd, komt het volgende idee bij je op: zo'n voorkeursbeleid bevestigt vrouwen in de gedachte dat ze alleen maar op hoge functies terecht kunnen komen, als ze daarbij een handje worden geholpen. Daarmee wordt de 'attributietheorie' bevestigd: vrouwen schrijven vaker dan mannen hun succes toe aan anderen en hun falen aan zichzelf, terwijl mannen het omgekeerde waanidee hebben. Dat maakt vrouwen (natuurlijk weer: vaker!) tot aardiger wezens dan mannen: ze zoeken steun bij anderen en maken bij gebleken stupiditeit anderen geen verwijten, terwijl mannen zich voortdurend proberen te onderscheiden van anderen, en bij gebleken stupiditeit wild om zich heen gaan slaan. Maar tot

topprestaties kom je met zo'n instelling niet. Welnu, in de wetenschap gaat het om topprestaties. Dan moet je de attributietheorie geen steuntje in de rug geven door met een vrouwvriendelijk gebaar banen te gaan vergeven.

Deze sexistische fantasieën laat ik verder maar varen, en zet mijn generaliseren op nog groter schaal voort. Hoe komt het toch dat op Nederlandse universiteiten de rivaliteit tussen de studenten niet wordt aangewakkerd? Uitslagenlijsten bevatten alleen nummers en geen namen, terwijl ik het in Leuven heb meegemaakt dat alle studenten op het eind van de tentamenperiode in een zweterige zaal bijeenkwamen, waar werd omgeroepen wie er allemaal 'met de grootste onderscheiding', 'met grote onderscheiding', 'met onderscheiding' en 'met voldoening' waren geslaagd en wie er jammerlijk hadden gefaald. Dat hielp! Iedereen wou haantje de voorste zijn (ook de vrouwelijke studenten, ja).

Dat maakt me geen voorstander van een niets en niemand ontziende vechtmaatschappij. We moeten zorgvuldig uitmaken op welke terreinen we tot nut van het algemeen elites wensen en er dus rivaliteit toelaten, en waar we dat niet willen. Wie zich op die terreinen waagt, moet bestand zijn tegen een stootje. En natuurlijk moeten allen, mannen en vrouwen, ertoe worden toegerust om desgewenst de strijd aan te gaan. (Op oneigenlijke gronden, bijv. vanuit de gedachte dat zij geen vechtersmentaliteit heeft, mag niemand worden tegengehouden. Dat pleit toch weer voor enig voorkeursbeleid voor vrouwen.) Maar niemand wordt ertoe gedwongen het slagveld te betreden. Er blijven nog genoeg plaatsen over waar het gewoon gezellig is.

Frans Jacobs is hoogleraar filosofie aan de Universiteit van Amsterdam

Tweedeling tussen werkenden en niet-werkenden speelt mensen tegen elkaar uit

Er is de laatste jaren veel energie gestoken in discussies over de verzorgingsstaat, de sociale zekerheid, het ziekteverzuim, de arbeidsongeschiktheid, en dergelijke. Doorgaans is de toon zorgelijk; een toenemend volume, financieringsproblemen, vragen naar de beheersbaarheid van de tamelijk ingewikkelde stelsels, de aantastingen van verworven rechten. Heel vaak een benadering waar gewone mensen pas ergens aan het eind ten tonele verschijnen; het gaat primair om het stelsel, het zorgsysteem, de financiering, de collectieve lastendruk en andere abstracte vraagstukken. Hoe één en ander in de alledaagse leefwereld wordt ervaren, lijkt vaak een bijkomstigheid geworden. Terwijl het aanvankelijk toch ging om gewone burgers. Men stelde dat als je je best maar doet en zorgt dat je over de vereiste papieren beschikt, je uiteindelijk wel goed terecht zal komen. Geleverde prestaties, uitgaande van een gelijkheid van kansen, zouden garant moeten staan voor het principe van de juiste mens op de juiste plaats, of precieser geformuleerd; de juiste plaats op de arbeidsmarkt.

Het hebben van een betaalde baan is meer en meer een voorwaarde geworden om als volwaardig lid van de samenleving mee te kunnen tellen. Deze ideologie staat echter op gespannen voet met de werkelijkheid. We worden geconfronteerd met een tweedeling tussen werkenden en niet-werkenden, waarbij diploma's er aanmerkelijk minder toe doen dan ons altijd werd voorgespiegeld. Er zijn teveel mensen die over de vereiste papieren beschikken en dan blijkt sociale achtergrond toch belangrijker. Dit overaanbod van gekwalificeerde mensen leidt er ook toe dat eigenlijk niemand meer zeker kan zijn van z'n plek, je moet voortdurend scoren om te kunnen blijven zitten waar je zit. Mensen die langere tijd verstoten zijn van een baan, kunnen het helemaal wel vergeten. Zij tellen in feite niet meer mee en worden ook meer en meer in de marge gedrongen of zelfs gecriminaliseerd. Ook onder de werkenden doet zich een tweedeling voor tussen mensen met interessante maar ook veel-eisende banen, en mensen met een veelal tijdelijke en ook nog deeltijdbaan. De af-

stand tussen beide segmenten is onder-tussen zo groot geworden dat deze nauwelijks meer te is overbruggen. Extra pijnlijk is het dat de toebedeling van functies in de ene of de andere sector voor een niet gering deel ook sexe-bepaald is en dat leden uit minderheden nauwelijks in aanmerking komen voor de meer aantrekkelijke functies. Ook hier doen diploma's er maar tot op zekere hoogte toe. Dit leidt regelmatig tot grimmige situaties die steeds meer verliezers, laatkomers en mislukkelingen oplevert en meestal buiten hun schuld. Die grimmigheid klinkt ook door in het woord 'de vechtmaatschappij'. Daarbij wordt er van uitgegaan dat relaties tussen mensen bij voorbaat concurrentie inhoudt. Mensen zitten elkaar in de weg en mensen zitten op elkaars plek. Misschien kan beter worden gesproken van een gewetenloze maatschappij. Immers, je wordt voorgelaten dat je aanspraak kunt maken op een plek als je voldoende onderwijsprestaties hebt geleverd, terwijl iedereen weet dat dat niet het geval is. Wie er niet in slaagt om een plek te veroveren, heeft

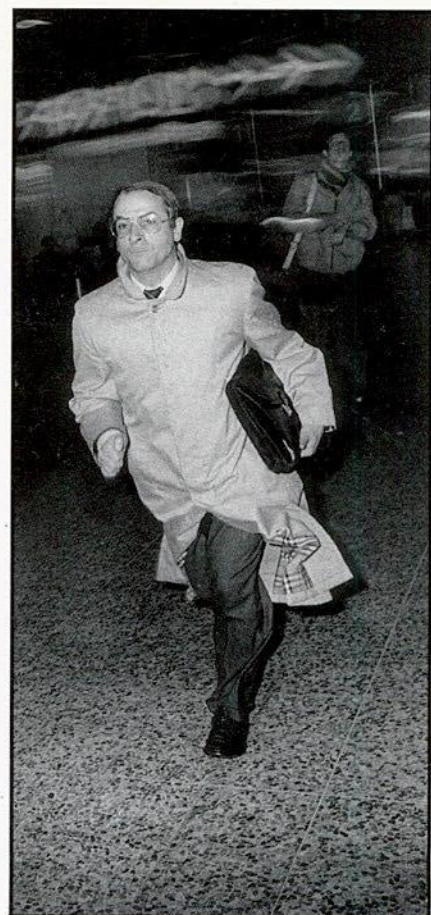

niet alleen pech, maar wordt ook nog eens gemarginaliseerd of zelfs gecriminaliseerd. Dat ruikt naar onrecht en dat is het volgens mij ook. De laatste jaren is de waardering voor het verrichten van betaalde arbeid sterk toegenomen, alsof zonder dat geen zinvol bestaan is. op te bouwen. Alsof er niet allerhande maatschappelijke taken zouden zijn die voor een betaalde baan veel te duur zijn geworden. Voor een deel juist weer een ongerijmde situatie die bij nadere doordiening vervreemdende gevoelens oproept. Wat te denken van een overaanbod aan gekwalificeerd personeel, een indrukwekkend tekort aan werkers in de verzorgende sector en een maatschappelijke norm die zegt dat als je mee wilt tellen je toch wel betaalde arbeid moet verrichten. De vraag in hoeverre burgers in staat worden gesteld zelf een zinvol bestaan op te bouwen, is hierbij nauwelijks meer aan de orde. Het heeft er alle schijn van dat vraagstukken betreffende menselijke waardigheid geheel ondergeschikt zijn gemaakt aan het systeem. Dat begint al bij de wat wonderlijke veronderstelling dat een menswaardig bestaan alleen mogelijk is met een betaalde baan. Terwijl dat juist een barrière kan zijn om tot een menswaardig bestaan te komen. Bijvoorbeeld omdat je voortdurend wordt uitgespeeld tegen medemensen die vooral worden voorgesteld als concurrenten. Nemen of gepakt worden lijkt de enige reële keuze. En als dat nemen dan neerkomt op het pakken van anderen, is dat blijkbaar onvermijdelijk. Kortom: een slangenkuil waarvoor niet zozeer bewust voor wordt gekozen maar een situatie die

vooral over ons heen lijkt te zijn gekomen. Niemand kan hiervoor echt als verantwoordelijke worden aangewezen. Het wordt tijd om deze verantwoordelijkheid terug te nemen en de vraag te stellen hoe we dat nu eigenlijk gedacht hadden met opleiding, arbeidsmarkt en een menswaardig bestaan. Of we echt zo hechten aan een nogal traditioneel arbeidsethos. Of het niet vooral gaat om mensen in staat worden gesteld een zinvol bestaan in te richten -afgezien van de vraag of dit gepaard gaat met loonarbeid. Arbeidsparticipatie als norm kan - afgezien van het maatschappelijk nut van werk - tot tamelijk absurde situaties leiden, waarvan teveel mensen de dupe dreigen te worden, zo ze dat al niet zijn. Het toegeven aan een tamelijk stuurloze systeemdwang van sociaal-economische randvoorwaarden vormt een ernstige bedreiging voor het nastreven van menselijke waardigheid. Het is daarom van belang een meer gewetensvolle strategie te bepalen. Uitgangspunt is dat de kwaliteit van menselijk samenleven en het hebben van een betaalde baan niet zonder meer met elkaar verbonden behoeven te zijn. Wat zeker voorkomen moet worden is een situatie waarbij het niet hebben van een vaste plek op de arbeidsmarkt een menswaardig bestaan buitensluit.

Douwe van Houten

Douwe van Houten is rector van de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht en hoogleraar sociaal beleid, planning en organisatie.

Op zaterdag 13 november zal een conferentie over 'de vechtmaatschappij' worden gehouden. Meer informatie zie vorig nummer van de Humanist of bel: 030-318145 (Andre Hielkema of Gerben Potman).

ingezonden mededeling

VROUWENAGENDA 1994

OPZIJ'S VROUWENAGENDA kompleter dan ooit

De nieuwe Vrouwenagenda is uit!

Uitgevoerd in fris blauw/rood, is de 16e editie completer en slimmer dan ooit. Natuurlijk in het vertrouwde formaat, met handig leeslint. U vindt o.a. nieuwe servicepagina's en het geheel herziene, unieke adressenbestand van vrouwenorganisaties. Nu nog sneller te vinden, nog sneller te raadplegen. Lees daarnaast alles over overspel, thema van het jaar, in ontboezemingen van o.a. Yvonne Kroonenberg, Ellen Ombre, Annemarie Oster, Elly de Waard, Marjo van Soest en de voltallige Opzij-redactie.

Prijs: f 14,95 (Bfr. 299)

De Vrouwenagenda is een uitgave van Opzij / BV Weekbladpers en verkrijgbaar in (kantoor)boekhandel en kiosk.

WAT IS ÚW KEUZE VAN HET LEVEN?

Het speciale winternummer van de Humanist gaat dit jaar helemaal over het maken van keuzes. Centrale vraag is of de mens bij machte is om te handelen naar z'n vrije wil of toch vooral is overgeleverd aan het toeval, het (nood)lot. De grenzen tussen keuze, toeval, lot en overmacht worden verkend, nieuwe mogelijkheden afgetast. Gedane keuzes worden tegen het licht gehouden, en waar nodig wordt rekenschap gevraagd.

De redactie wil voor dit speciale nummer ook de lezers aan het woord laten over hún keuze. Was er één moment in uw leven waarvan

u weet dat de keus, de weg die u toen insloeg, beslissend is geweest voor de verdere loop van uw leven? Zo'n moment dat u nog heel helder voor de geest staat: doe ik dit of doe ik dat, doe ik dit niet of doe ik dit wel? Het kan ook zijn dat u zo'n moment van beslissende keuze al heel duidelijk voor u ziet in de toekomst. Was het de liefde, het wonen, het werk, de kinderen? Is het de dood?

Laat het de redactie - en alle lezers van de Humanist - weten. In het speciale winternummer zullen wij zo veel mogelijk reacties publiceren!

De spelregels. Uw bijdrage is maximaal 150 woorden (indien nodig zal de redactie inkorten) en moet uiterlijk maandag 22 november binnen zijn bij de redactie. Stuur het verhaal van uw keuze naar:
Redactie Humanist,
Postbus 114,
3500 AC Utrecht.

Op 3 mei worden in Nederland weer landelijke verkiezingen gehouden. Het beloven de spannendste van na de oorlog te worden.

De politieke partijen hebben hun programma's klaar, de voormannen en -vrouwen lopen zich al warm voor de race. Ze zullen nog vaak kissebissen over een half procentje meer of minder. Daarover niets in deze serie. De Humanist vroeg vijf prominente politici van verschillende partijen naar hun inspiratiebron, hun levensbeschouwing en hun wereldvisie.

In dit nummer openen Frits Bolkestein en Gerrit Jan Wolfesperger de serie. In het februarinummer volgt Hedy d' Ancona, in het maartnummer Elco Brinkman en in het aprilnummer Ina Brouwer.

Politici over hun inspiratiebron

Hij is fractievoorzitter van de VVD in de Tweede Kamer. Was eerder staatssecretaris voor Economische Zaken en korte tijd minister van Defensie. Frits Bolkestein over een krachtige overheid, de calculerende burger, de stroom asielzoekers, het credo van de Franse Revolutie en over homoseksuele leraren.

Frits Bolkestein

Hij is een liberaal pur sang en dus twijfelde Frits Bolkestein in 1975 geen moment over zijn partijkeuze en meldde zich aan bij de VVD. Een jaar later verliet hij het bedrijfsleven ("Ik verkocht olie") om te strijden in 's lands politieke arena. Een zekere bevoegenheid is hem niet vreemd, getuige zijn essaybundel 'Woorden hebben hun betekenis'. Hij oppert daarin dat politiek zonder idealisme verdort. Hij zegt nu: "Ik had rustig bij Shell kunnen blijven, maar ik vond dat Nederland de verkeerde kant opging. Ik heb lang in het buitenland gewoond maar voelde me toch sterk betrokken bij Nederland. Een gevoel van burgerzin. Ik wilde er iets aan doen."

De ontmoeting vindt plaats in zijn woning in Amsterdam Oud-Zuid. Op een steenworp afstand van waar hij zestig jaar geleden werd geboren als zoon van de jurist Nico Bolkestein. Zijn grootvader was minister in het oorlogskabinet van Gerbrandy in Londen, een oom was jarenlang hoofdbestuurder van de PVDA en burgemeester van Middelburg en later Deventer.

Toch werd Frits Bolkestein's hang naar een Haagse loopbaan niet beïnvloed door de politici in de familie. "Zelfbeschikingsrecht," zegt hij glimlachend.

Dat is ook gelijk één van de centrale thema's van het door hem bewierookte liberalisme. Frits Bolkestein: "Liberalisme is een emancipatiefilosofie of -ideologie die streeft naar de vrijheid van de individuele mens. In eerste aanleg denken liberalen dus niet in termen van het collectief, van de kerk of het gezin. Bij ons is de hoogste waarde de vrijheid van elk individu, met een streep onder elk. En voor liberalen is de overheid een scheidsrechter die de spelregels, de wet, moet handhaven. De Grieken zeiden al 'de wetten zijn de muren van de staat'. Dat beeld is heel duidelijk. Kent u het verhaal van Socrates die gerechtelijk ter dood werd veroordeeld en de kans kreeg om uit de gevangenis te vluchten? Socrates weigerde en zei: 'Ik ben ter dood veroordeeld en de wet is de wet'. Dat gaat mij wel een beetje ver, maar ik vind handhaving van de wet heel erg belangrijk."

Een liberaal is dan ook voorstander, zo benadrukt hij, van een kleine maar krachtige overheid die zich zo veel mogelijk onthoudt van inmenging in het (sociaal-economische) leven van de burgers. Logisch gevolg van deze visie is dat de huidige overheid drastisch zou moeten inkrimpen. Maar behoort de staat zich dan niet sterk te maken voor de zwakkeren in de samenleving? Frits Bolkestein: "In protestants-christelijke kring wordt vaak gezegd dat de overheid het schild van de zwakkeren moet zijn. Dat is de

mensverhoudingen. Wij vinden dat de wijze waarop iemand zijn geld verdient - zolang dat correct en dus wettig gebeurt - belangrijker is dan wát hij verdient. Het gaat om het proces en niet om het resultaat. Dat wil niet zeggen dat de uiteindelijke inkomensverhoudingen ons koud zouden laten. Want het beginsel van inkomstenbelasting wordt ook door liberalen aanvaard. Maar bij ons ligt de nadruk dus op het proces terwijl bij de socialisten de nadruk eerder ligt op het resultaat."

Het waren de sociaal-democraten onder invloed van Nieuw Links die volgens Frits Bolkestein het sociale klimaat in Nederland, eind jaren zestig en in de jaren zeventig, dicteerden. Uitgangspunt daarbij was dat de mens in beginsel goed is: hij gedraagt zich verantwoordelijk, maakt geen misbruik van wetten en regels en is te vertrouwen. Frits Bolkestein: "Liberalen zijn altijd wat sceptischer geweest. Een voorbeeld. In 1971 werd de Algemene Bijstandswet opnieuw bekeken en gewijzigd. Mijn partij heeft voorgesteld om een sanctiebepaling tegen misbruik op te nemen. 'Neen', zei de PvdA, 'dat moet je niet doen want dat verhoogt de drempel om bijstand te vragen'. Van enige drempelvrees is sindsdien niets gebleken. De VVD werd toen voor a-sociaal en hardvochtig uitgemaakt. We hebben gelijk gekregen."

"Je hebt mensen die slecht zijn en je hebt mensen die goed zijn. Dat wil ik graag aanvaarden. Daartussen bevindt zich een grote massa van 80 of 85% die best welwillend is maar ook een beetje kortzichtig en gemakzuchtig. De calculerende burger waartoe u en ik misschien ook behoren. Zoals water altijd naar het laagste punt stroomt, zoekt elk mens zijn eigen voordeel. Je moet dan ook de sociale zekerheid niet afstemmen op de mens die volstrekt goed is maar op de grote massa. Het gebeurt maar al te vaak dat mensen iets doen wat hen goed uitkomt, in de

Voor hem is het eeuwige dilemma tussen vrijheid en gelijkheid ook het eeuwige dilemma tussen socialisten en liberalen.

overheid ook. Na de oorlog is in Nederland een uitgebreid stelsel van sociale zekerheden ingevoerd. Naar mijn mening té omvangrijk. Maar dat neemt niet weg dat de overheid mensen die niet voor zichzelf kunnen opkomen, moet beschermen."

Het liberalisme is een open filosofie die volgens Frits Bolkestein, haaks staat op 'gesloten wereldvisies' als bijvoorbeeld het communisme. Een ander aspect is dat er mogelijkheden gecreëerd moeten worden die de mens in staat stellen om zijn doel te bereiken. "Bijvoorbeeld de inko-

hoop dat een ander het niet merkt. Ja, het vlees is zwak."

De calculerende burger streeft net als ieder ander naar geluk. Een liberaal principe, dat ook als *the pursuit of happiness* is vastgelegd in de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring van 1776. Frits Bolkestein onderschrijft dit principe. Maar onderstreept tegelijkertijd dat een overheid niet als doel moet hebben om bij te willen dragen aan dat geluk. "De staat moet zich in eerste plaats bezig houden met het bestrijden van het kwaad. Pas in tweede of derde instantie met het

door Simone Jacobus

De staat moet zich eerst bezighouden met het bestrijden van het kwaad. Pas daarna met het bevorderen van het goede.

bevorderen van het goede. Soms is dat onderscheid moeilijk te maken. Neem bijvoorbeeld het onderwijs. Is onderwijs het bevorderen van het goede, namelijk kennis? Of is onderwijs het bestrijden van het kwade, namelijk onwetendheid? Het is niet precies te scheiden, maar als algemene stelling zeg ik dat de overheid zich in eerste instantie bezig moet houden met het bestrijden van het kwaad."

Vastberaden voegt hij eraan toe: "Een overheid die streeft naar een ideaal voor allen is een overheid die eindigt met de 'Goelag', met een totalitair stelsel. Dat kan het communisme zijn maar ook een theocratie zoals een tijdlang heeft bestaan in Paraguay onder een jezuïtische regering. Zulke maatschappijstelsels hebben één ideaal gemeen. Dat is heel gevaarlijk en daarom is het verstandig dat de overheid zich zo veel mogelijk beperkt tot het scheppen van stabiele randvoorwaarden zodat iedere burger de gelegenheid heeft te doen en te laten wat hij wil."

Pratend over het credo van de Franse Revolutie - vrijheid, gelijkheid en broederschap - bevestigt Frits Bolkestein de vergelijking met de drie grote politieke stromingen in Nederland: "Liberté is de liberale stroming, égalité is de socialistische stroming en de christen-democraten staan voor fraternité. Het verschil is dat je vrijheid en gelijkheid kunt constateren. Je kunt zien of er in een samenleving vrijheid heerst of niet, of er gelijkheid is of niet. Maar met broederschap ligt dat anders, dat is iets wat zich in de harten van de mensen bevindt. Dat kun je niet meten. Wat dat betreft kun je de VVD en de PvdA aan één kant scharen."

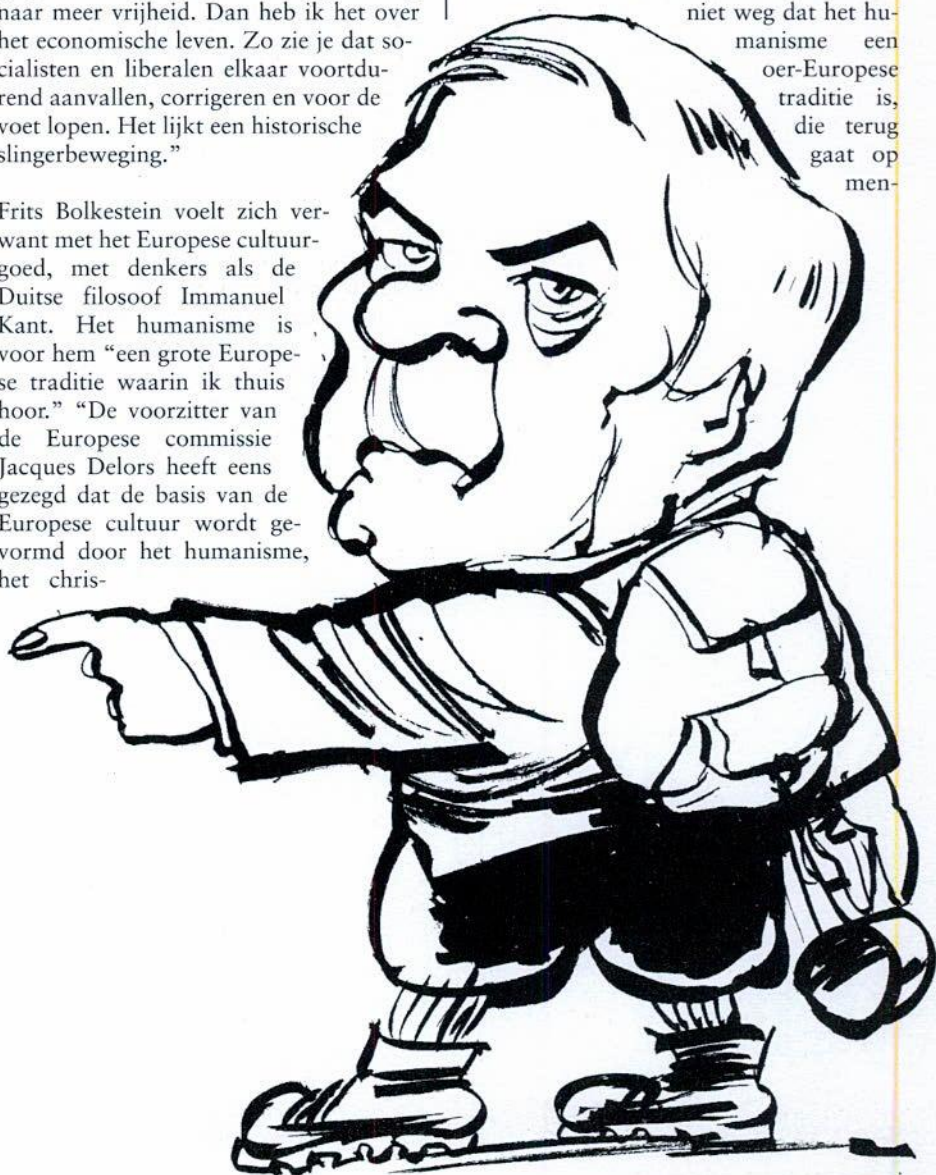
Voor hem is het eeuwige dilemma tussen vrijheid en gelijkheid ook het eeuwige dilemma tussen socialisten en liberalen. "Hoe meer vrijheid des te minder gelijkheid. Hoe meer gelijkheid des te minder

vrijheid. Er moet evenwicht worden gevonden, hoewel evenwicht in de politiek nooit echt bestaat. Tussen 1945 en 1980 was de balans doorgeslagen naar te veel gelijkheid. En nu komt de slinger terug naar meer vrijheid. Dan heb ik het over het economische leven. Zo zie je dat socialisten en liberalen elkaar voortdurend aanvallen, corrigeren en voor de voet lopen. Het lijkt een historische slingerbeweging."

Frits Bolkestein voelt zich verwant met het Europese cultuurgedoe, met denkers als de Duitse filosoof Immanuel Kant. Het humanisme is voor hem "een grote Europese traditie waarin ik thuis hoor." "De voorzitter van de Europese commissie Jacques Delors heeft eens gezegd dat de basis van de Europese cultuur wordt gevormd door het humanisme, het chris-

tendom en het rationalisme. Nu moet je altijd een beetje oppassen met dat soort definities omdat andere groepen zoals de joden zouden kunnen zeggen 'waar blijven wij nou'. Dat neemt

niet weg dat het humanisme een oer-Europese traditie is, die terug gaat op men-

Zoals water altijd naar het laagste punt stroomt, zoekt elk mens zijn eigen voordeel. Je moet dan ook de sociale zekerheid niet afstemmen op de mens die volstrekt goed is maar op de grote massa.

sen als Erasmus, op de Renaissance en zelfs op de Grieken. Die hadden immers een woord voor 'humanitas': *antropismos*. Humanisme is eigenlijk synoniem geworden voor beschaving. Een geesteshouding die wordt gekenmerkt door tolerantie, gevoeligheid, een zekere sensitiviteit jegens anderen."

Een opmerkelijke uitspraak want aan gevoeligheid lijkt het nog wel eens te ontbreken in de politieke stellingname van Frits Bolkestein. Neem nou het probleem van asielzoekers in Nederland. Herhaaldelijk heeft de liberale fractieleider te kennen gegeven dat Nederland slechts mondjesmaat vluchtelingen kan toelaten. Nederland moet streng en snel handelen. Slechts asielzoekers die individueel kunnen aantonen dat zij in het land van herkomst om politieke of religieuze redenen worden vervolgd, zouden aanspraak kunnen maken op onderdak in Nederland. Frits Bolkestein: "Onze opvangmogelijkheden zijn beperkt, daarom moeten we selecteren. We kunnen nou eenmaal niet iedereen die een beter leven zoekt, herbergen." Alternatieven zoals uitbreiding van de opvangcapaciteit, ziet hij niet. Hij benadrukt nogmaals: "Het kan niet. In Afrika wonen 500 miljoen mensen van wie een groot aantal er slecht aan toe is. Wij kunnen die mensen hier niet opvangen."

Hij verwacht wel dat de stroom van asielzoekers naar West-Europa zal toenemen. "De internationale migratiestroom

jaar geleden schreef ik in de Volkskrant dat minderheden zich moeten conformeren aan de fundamentele normen van de Nederlandse samenleving. Als die strijdig zijn met de culturele identiteit van de minderheden, dan moet die zich aanpassen. Als voorbeeld noemde ik de betrekkingen tussen mannen en vrouwen. Die zijn in grote delen van de wereld anders dan hier. Maar wij hechten aan onze normen. Over dat artikel van mij ontstond toen nogal wat kabaal." De fractieleider springt op van zijn stoel, loopt naar een dressoir in de achterkamer en tovert een deel van de laatste troonrede te voorschijn. "De koningin, dat is dus het kabinet, heeft het over - en ik citeer - 'het leren van Nederlands, en van de in onze samenleving geldende regels, waarden, normen en omgangsvormen'. Als ik dát twee jaar geleden had gezegd, was ik gekruisigd."

Critici zoals Van Koningsveld, de Leidse hoogleraar Islam in West-Europa, menen dat Bolkestein en gelijkgestemden een polemiek voeren die de eigenlijke bedoelingen - antipathie jegens de islam - moet maskeren. Van Koningsveld stelt dat als moslims gelijke behandeling en gelijke berechting krijgen, ze zich zonder morren zullen aanpassen. Frits Bolkestein: Er is toch een serieuze polemiek gevoerd over de besnijdenis van meisjes? Dan zou je zeggen: 'Wie gaat dat nou verdedigen?' Het is een seksuele verminking die het leven van een vrouw in de war stuurt. Toch

Een overheid die streeft naar een ideaal voor allen is een overheid die eindigt met 'Goelag'. Dat leidt tot een totalitair systeem.

wordt dan ook één van de belangrijkste politieke thema's van de komende tien of twintig jaar." Oplossingen heeft hij niet. Gelaten zegt hij: "Ik denk niet dat je het kunt tegengaan. Ontwikkelingshulp is een druppel op een gloeiende plaat. Het is niet echt effectief, geeft geen welvaart. Landen zijn uiteindelijk toch op zichzelf aangewezen. Daarnaast komen hier veel mensen die afkomstig zijn uit landen die van ons geen ontwikkelingshulp krijgen. Zoals Roemenië."

Nederland is door alle immigratie de afgelopen decennia veranderd in een multiculturele samenleving. Frits Bolkestein heeft daar een duidelijke visie op. "Twee

zijn er mensen geweest die dat hebben verdedigd op grond van de culturele identiteit. Voor mij is dat niet te aanvaarden, het is in strijd met liberale beginselen van de integriteit van het menselijk lichaam." Toch, een discrepantie. De politicus profileert zich als de liberaal die de mens - elk mens - de vrije keus wil geven om het leven naar eigen goeddunken in te richten. Maar tegelijkertijd ageert hij tegen zelfverkozen traditionele opvattingen als het gearrangeerde huwelijk en besnijdenis van meisjes (overigens ook omstreeden in de islamitische wereld). "Ik ben er op tegen omdat het een heel onliberale manier van handelen is."

Maar als het nu de vrije keus van de ou-

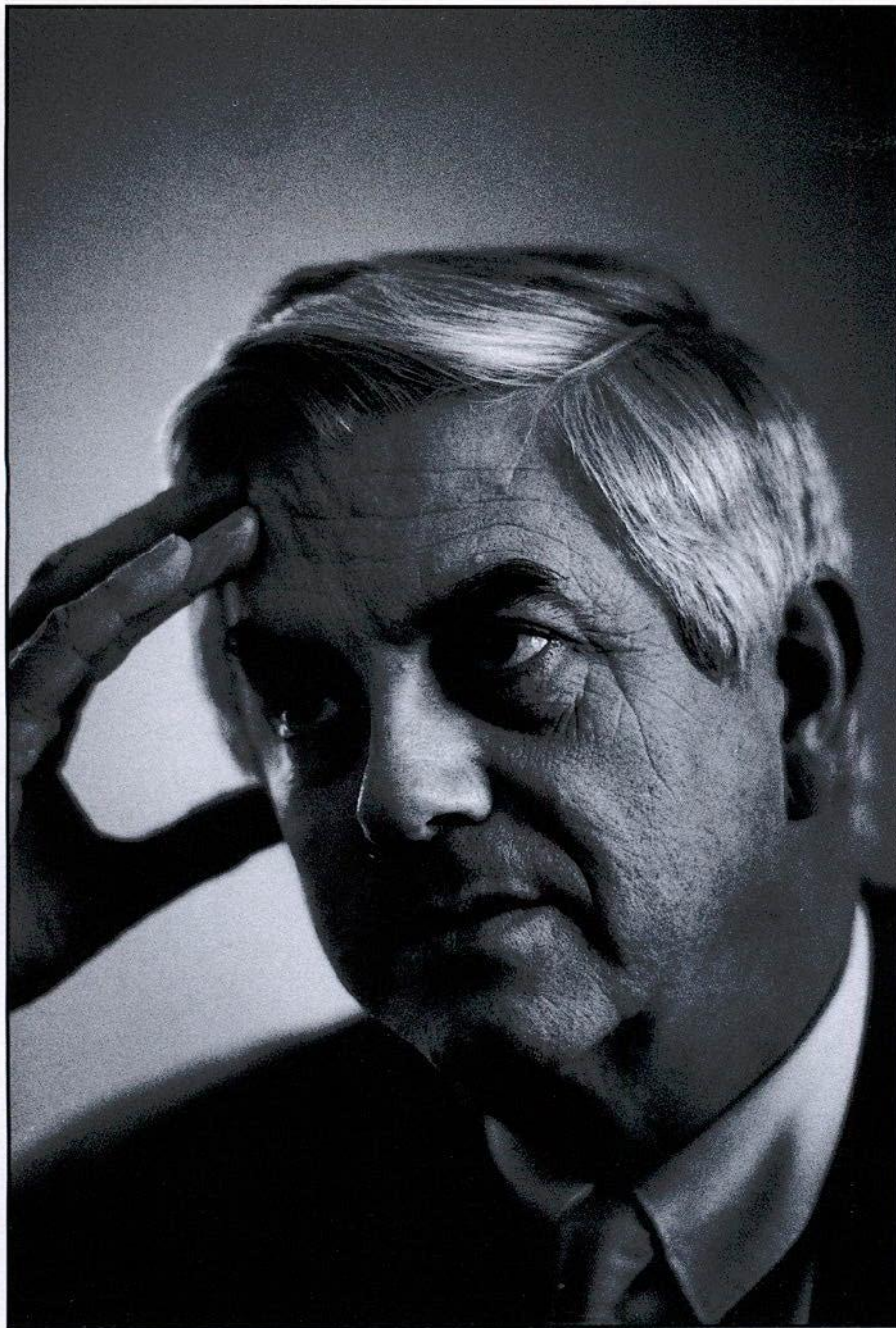

Foto: HH/ Hans Kouwenhoven

ders is die het beste met hun kind voor hebben? Frits Bolkestein (zelf vader van drie kinderen): "Niet als het om kinderen gaat. Volgens de Nederlandse norm is het dan onaanvaardbaar."

Voor hem heeft politiek heel veel te maken met ethiek. Sterker nog: "Politiek is toegepaste ethiek." Dus niet alleen in het oog springende kwesties als euthanasie en abortus maar ook zaken als tweegevangenen-in-één-cel en de inkomensverhoudingen zijn voor hem vooral ethische kwesties. Echter, van grote meningsverschillen is er volgens hem in de Nederlandse politiek geen sprake meer. "De Nederlandse samenleving is veel liberaler dan dertig jaar geleden. Veel humanistischer ook. De politieke partijen zijn zo naar elkaar toegroeid dat je nauwelijks kunt indenken dat een serieuze grote partij met ideeën komt waar de andere partijen geen compromis over zouden kunnen sluiten."

Belangrijke vraagstukken zijn in de praktijk goed geregeld. Zoals euthanasie, de barmhartige dood. Frits Bolkestein: "Ik ga uit van de wilsverklaring. De mens moet het willen. Als je daaraan voorbij gaat, kom je op een hellend vlak. Het is nu zo dat als de mens niet in staat is om zijn wil te uiten de overheid mag overgaan tot het bevorderen van de dood. Dat vind ik slecht. Maar in het algemeen is euthanasie in de praktijk goed geregeld. Ik heb veel vertrouwen in de medische stand in Nederland en ik weet uit mijn eigen omgeving dat het goed wordt aangepakt".

Ook andere ethische zaken worden in het dagelijkse leven passend opgelost, vindt hij. Bijvoorbeeld het weren van homoseksuele leerkrachten op christelijke scholen - een botsing tussen de in de grondwet vastgelegde vrijheid van onderwijs en het non-discriminatiebeginsel. In de optiek van Bolkestein is dit een randverschijnsel. "Laat ik iets heel algemeen

Ik vind dat het christendom veel te veel aandacht geeft aan seks. In het bijzonder geldt dat voor de kerk van Rome.

Waarom is seksuele geaardheid toch zo belangrijk voor katholieken?

zeggen. Ik vind dat het christendom veel te veel aandacht geeft aan de seks. In het bijzonder geldt dat voor de kerk van Rome. Ik begrijp niet waarom het seksuele leven, de seksuele geaardheid zo belangrijk is voor katholieken. Iemand in Rome heeft gezegd dat gehandicapten geen seksueel leven mogen hebben omdat ze niet kunnen zorgen voor de kindertjes. Maar gehandicapten mogen van de kerk hun seksuele leven ook niet zo inrichten dat ze geen kindertjes krijgen. Deze denkwijze is mij totaal vreemd. Waarom maken die scholen zo'n bezwaar tegen een lesbische onderwijzeres of een homoseksuele leraar? Veel homoseksuelen die ik ken zijn buitengewoon aardig voor jonge mensen, met veel gevoel voor persoonlijke verhoudingen. Aardige, warme mensen die juist heel geschikt zijn om kinderen les te geven." Volgens Frits Bolkestein blijven dit gevechten in de marge. "We denken in Nederland overwegend hetzelfde over dit soort zaken. De grote verschillen richten zich natuurlijk op het hart van de politiek, de sociaal-economische ontwikkelingen van Nederland."

Aan het eind van het gesprek de vraag aan de liberale leider hoe hij zijn toekomst ziet na de verkiezingen. Diplomatiek: "Als de VVD niet in de regering komt, blijf ik in de Tweede Kamer. Als de VVD wel in de regering komt, blijf ik misschien ook wel in de Kamer. Ik blijf in ieder geval politiek actief. *Life begins at sixty!*"

'Ik woon met mijn vriendin in een appartementencomplex voor lichamelijk gehandicapten. Simone zit ook in een rolstoel. We hebben hier een soort balzaal-voor-twee-personen, zodat we goed kunnen manoeuvreren met onze rolstoelen. Je krijgt in dit complex alleen hulp bij de dingen die je echt niet kunt. Eerst moet je het zelf proberen - dat is het uitgangspunt. En dat bevalt me prima. Natuurlijk ben ik op anderen aangewezen, ik heb bij alles hulp nodig, maar dat betekent niet dat ik me in mijn hoofd niet vrij voel. Dat kan niemand me afnemen. Al dat gepraat over zelfstandigheid en afhankelijkheid... Die begrippen komen in pure vorm alleen voor in ons hoofd. We zijn allemaal min of meer afhankelijk van elkaar. Waarom niet gewoon toegeven dat ook iemand die helemaal gezond van lijf en leden is een ander nodig heeft? Al is het alleen maar voor het contact en de emotionele ondersteuning.

Ik heb een zeer zichtbare handicap. Dat wekt reacties op. "Mag hij een snoepje?" vragen mensen soms óver mijn hoofd heen. Ze denken dat ik verstandelijk ook niet in orde ben. Maar ik geef ze geen kans. Zo is mijn karakter niet. Ik beschik gelukkig over een goed stel hersens. En ik leg gemakkelijk contacten. Als mensen zich geen houding weten te geven, als de angst ze schutterig maakt, doorbreek ik de spanning met een zottigheidje. Humor is een prachtig hulpmiddel. Kinderen stellen keiharde, maar eerlijke vragen. "Waarom zit je vast?" vragen ze bijvoorbeeld. Dan ga ik niet met grote woorden gooien. Omdat ik af en toe de Hulk word, zeg ik dan. Een geintje om het ijs te breken. Vervolgens leg ik ze heel gewoon en eerlijk uit dat ik af en toe geen controle heb over mijn spieren. Ik houd praatjes op basisscholen om het gehandicapt zijn uit de taboesfeer te halen. Eerlijkheid en directheid zijn daarbij mijn werk-materiaal. Ik vertel de leerlingen dat ik een héél gewoon mens ben, die toevallig niet kan lopen. Ik vertel ze over de variatie die er tussen mensen is. En dat iemand die per ongeluk niet kan lopen net zo veel waard is en net zo veel respect verdient als een winnaar van de marathon. En... ze mogen in mijn 'superstoel'

Vaak wekt de verschijning van Kors Kanbier (35) bij kinderen onverbloemde nieuwsgierigheid op. 'Waarom zit jij vast in een wagen?' vragen ze hem nog al eens. Veel ouders trekken hun kinderen op zo'n moment mee - wèg van de plek des onheils. Kors rijdt dan in zijn rolstoel achter het kind aan om te zeggen dat hij niet kan lopen en z'n spieren niet altijd in bedwang kan houden. "Maar dat is niet zo erg want ik heb een mooie wagen", voegt hij er vaak aan toe.

Kors Kanbier, een eigenzinnige en veerkrachtige dwarsligger die alles op alles zet om zèlf vorm te geven aan zijn leven.

EERLIJKHEID EN DIRECTHEID ZIJN MIJN WERKMATERIAAL

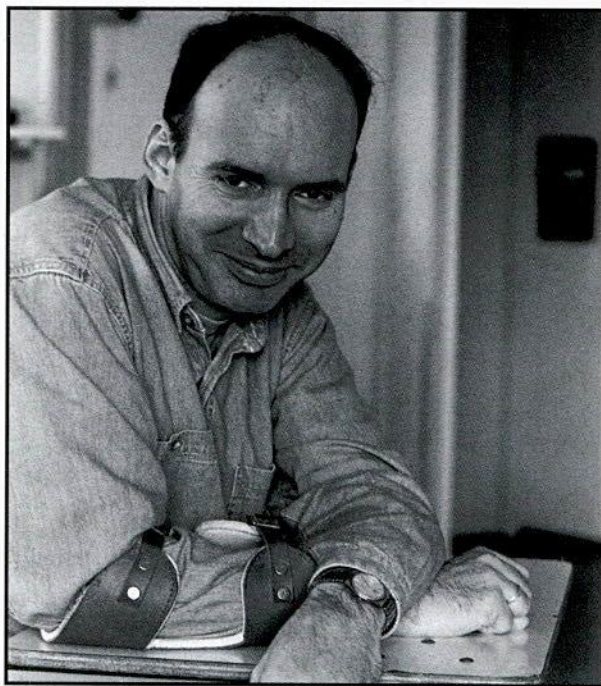

Foto: Ellen Martens

een parcours met bochten rijden en op alle knopjes duwen. Altijd prijs! Na afloop vraag ik of ze nu anders tegen me aankijken dan toen ik binnenkwam. Negen van de tien keer zeggen ze: "Jij bent helemaal niet zielig!" Dan heb ik mijn doel bereikt.

Mijn ziekte openbaarde zich rond mijn elfde jaar. Ik stootte steeds van alles om. Na een flinke griep kon ik de trap niet meer op. Op mijn twaalfde kwam ik in een rolstoel terecht. Pas een paar jaar geleden ontdekte de specialist wat ik precies mankeerde: spierschokkingen ten gevolge van een zeer zeldzame neurologische aandoening. Ik schijn de enige in

Nederland te zijn. In de rest van de wereld staan vijftien patiënten officieel geregistreerd met deze ziekte.

Of ik mijn toestand geaccepteerd heb, vragen ze me vaak. Nooit! Ben je gek, ik ga me er niet bij neerleggen. Ik heb er gaandeweg mee leren leven, meer zit er niet in. Maar mijn gevoel van eigenwaarde lijdt er niet onder.

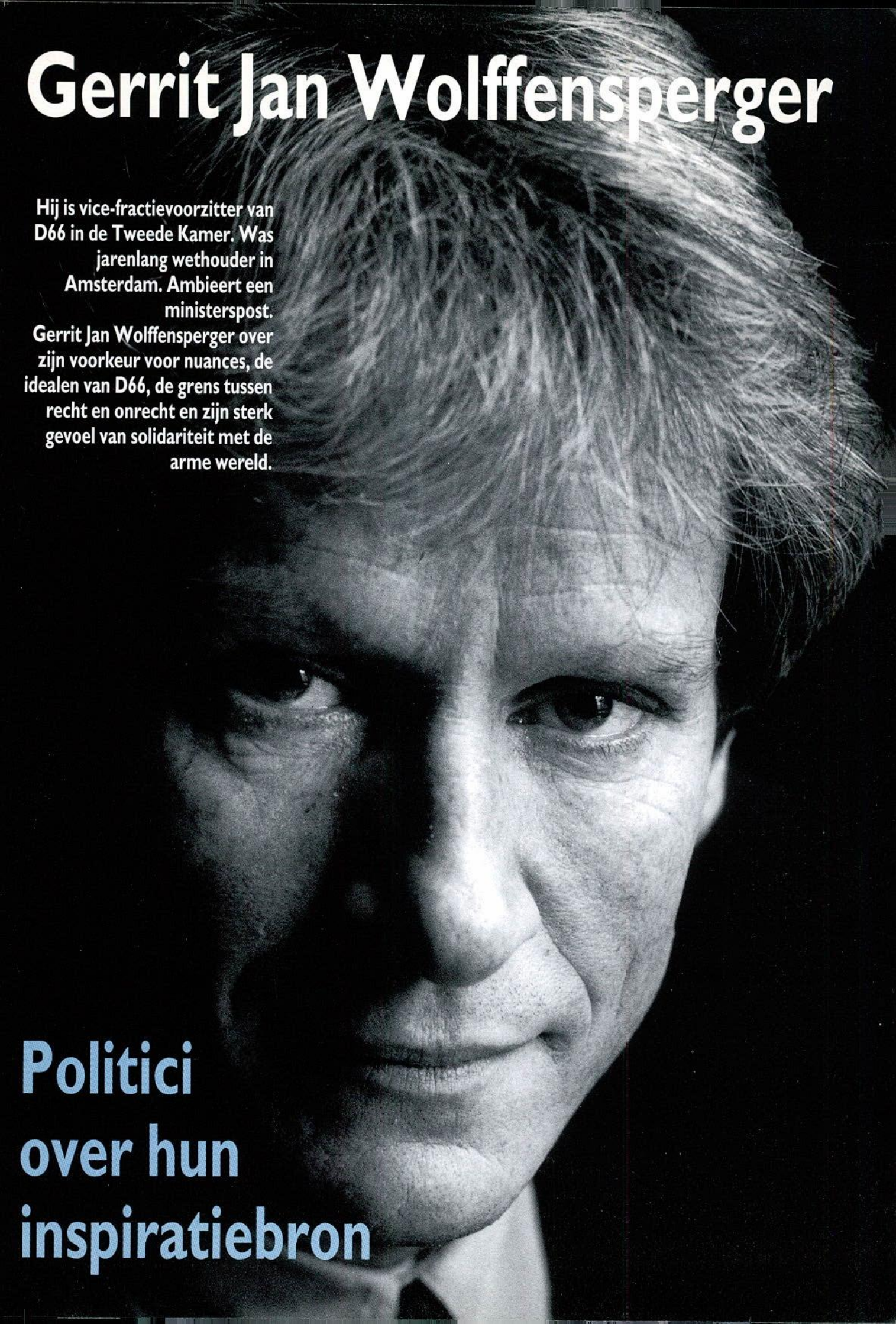
Eén van de nadelen van mijn ziekte is dat ik alles goed moet plannen. Ik kan niet zomaar een spontane inval volgen, een avond naar de bioscoop of even ergens op bezoek. Als ik met de trein ergens heen wil, moet ik dat vierentwintig uur van te voren laten weten. Maar ik ben gelukkig een doorzetter. Ik laat me door al die beperkingen niet weerhouden. Al kan ik niet lopen, er zijn nog heel wat dingen die ik wèl kan. Rolstoelvoetbal bijvoorbeeld. Ik sta in het doel, wat fataal is voor het mechaniek, maar ik heb er lol in en schreeuw de longen uit mijn lijf.

Al die muurtjes tussen mensen, daar zie ik niets in. Als secretaris van de Stichting Platform Gehandicapten Leiderdorp maak ik me niet alleen druk voor rolstoelers, maar ook voor ouders met kindergagens die hun weg versperd zien door allerlei obstakels. Als de hellingbaan versperd is door slordig neergegooide fietsen, ram ik er wel een paar opzij met mijn rolstoel. Regelmatig kook ik van woede! Boosheid is een prachtige motor. Maar niet de enige. Mijn werk op het activiteitencentrum vind ik erg belangrijk. Ik doe het al bijna veertien jaar.

Mijn familie speelt ook een grote rol in mijn leven. M'n neefjes hebben altijd met me geravot en gestoeid alsof er niets aan de hand was. Vrienden en kennissen maken mijn wereld groter, nóg groter. Het is mensenwerk hier, hè? Ik weet niet precies of ik een humanist ben. Eigenlijk hou ik niet zo van clubjes en hokjes. Ik weet alleen dat wij het met elkaar moeten maken op deze wereld - alle mensen.'

Els van Thiel

Gerrit Jan Wolffensperger

Hij is vice-fractievoorzitter van D66 in de Tweede Kamer. Was jarenlang wethouder in Amsterdam. Ambieert een ministerspost.

Gerrit Jan Wolffensperger over zijn voorkeur voor nuances, de idealen van D66, de grens tussen recht en onrecht en zijn sterk gevoel van solidariteit met de arme wereld.

**Politici
over hun
inspiratiebron**

Gerrit Jan Wolffensperger, zoekt de nuance want de politiek moet passend en flexibel reageren op onze veranderende, complexe samenleving. Dus hij wikt en weegt, analyseert en trekt voorlopige conclusies. Neen, het is geen voorzichtigheid, zegt hij tijdens het gesprek in zijn woonhuis in Amsterdam-Noord. Evenmin is hij bang om het achterste van zijn tong te laten zien, maar Gerrit Jan Wolffensperger (48) gelooft nu eenmaal niet in radicale oplossingen. Hij is ook wars van ideologieën maar heeft wel idealen. Het is dus niet wit, niet zwart, maar misschien wel grijs.

Hij volhardt in die nuance. Consequent. Als ik hem vraag welke politieke functie hij na de Tweede Kamerverkiezingen in 1994 ambieert, houdt hij zich aanvanke-lijk op de vlakte. Het hangt af van de uit-slag van de verkiezingen, en van de be-hoeften van de partij. Dan toch iets open-hartiger: "Als je me vraagt of ik graag minister wil worden, zeg ik 'ja'. Het lijkt me leuk om na acht jaar in de Tweede Kamer aan de andere kant van de tafel te zitten en voorstellen te verdedigen. Daar schaam ik me niet voor. Maar als na de verkiezingen blijkt dat D66 een grotere fractie heeft en het voor de partij het bes-te is dat ik in de Kamer blijf, zeg ik geen nee. Ik ben bereid af te wegen wat het beste voor de partij is."

Enkele jaren geleden karakteriseerde oud-partijleider, Jan Terlouw, D66 als een typische middenpartij. Gerrit Jan Wolffensperger: "Ik weet niet wat hij onder een middenpartij verstaat. D66 had altijd een grote afkeer om zichzelf te etiketteren." Het veelgehoorde verwijt dat het D66 aan duidelijkheid ontbreekt komt, zo zegt de vice-fractievoorzitter, doordat de partij moeilijk te plaatsen is in de links-rechts verhoudingen in Neder-land. De partij heeft geen herkenbare ide-ologie. "De politieke identiteit van D66 heeft zich in de loop van haar bestaan ontwikkeld. Bij de oprichting was D66 een beweging, gericht op staatkundige hervormingen. Toen in 1972 duidelijk werd dat de ontploffing van het Neder-landse bestel niet zo gemakkelijk kon worden gerealiseerd, ontwikkelde D66 zich geleidelijk tot een politieke partij. Steeds meer D66-ers kregen zitting in ge-meenteraden en in de Provinciale Staten. Er ontstond een onderbouw van de par-tij, die daardoor werd gedwongen zich ook een oordeel te vormen over andere onderwerpen des levens. We moesten toen andere prioriteiten te kiezen."

Die staatkundige hervormingen zijn wen-selijk omdat de bestuurlijke structuren

D66 geen ideologische dogmatische par-tij is. "Maar dat betekent niet dat we geen idealen hebben. Als ik die niet zou hebben, zou ik niet de politiek in zijn ge-gaan. Het verschil tussen idealen en ide-ologie? Ideologie is iets uit het verleden dat je hebt vastgelegd en dat als de sleutel van je politiek handelen wordt gepresen-teerd. Een ideologie wordt vaak een dog-ma die het denken en het verder ontwik-kelen van idealen belemmert. Idealen zijn visies op hoe een samenleving eruit zou moeten zien. Idealen kun je aanpassen aan de omstandigheden."

De idealen van D66 tonen overeenkom-sten met andere politieke stromingen en als men D66 toch een etiket zou willen opplakken ligt progressief-liberaal het meest voor de hand. Gerrit Jan Wolffens-perger: "De idealen van D66 zijn voor een deel ontleend aan de sociaal-demo-cratie en voor een deel aan het liberalis-me. Uit het liberalisme heeft D66 het be-lang van de vrijheid van het individu overgenomen. De overheid moet de voor-waarden scheppen voor het recht op zelf-ontplooiing zodat de mens in grote mate zelf bepaalt hoe hij zijn leven inricht. Daarbij proberen wij als partij te anti-ciperen op de individualisering van de sa-menleving. Die individualisering is niet iets waar je tegen of voor kunt zijn. Het is een bestaand proces, daar moet je ver-standig op inhaken. Dat vertaalt zich in zaken als belastingmaatregelen en sociale zekerheid."

Voor hem zelf legt een aan de sociaal-de-mocratie ontleende ideaal veel gewicht in de schaal: De solidariteit. "De inhoud van die solidariteit is wel veranderd. Vroeger werd het gepresenteerd als de ene groep die het voor de andere groep van de bevolking opneemt, vooral in fi-nanciële termen. Ik denk dat het solidari-teitsbeginsel nu meer betekent dat de rij-ke wereld het opneemt voor de arme we-reld. Die tegenstelling tussen rijk en arm in de wereld, is één van de gigantische

Ik ben meer een analyticus met een sterk gevoel voor recht en onrecht dan een gedreven revolutionair.

van het land bijna honderdvijftig jaar ge-leden werden vastgelegd. "Het is mijn oprechte overtuiging dat je met zulke ou-de structuren het land niet meer kunt be-sturen. Als dat je vertrekpunt is, kun je een reeks suggesties doen zoals het refe-rendum, een gekozen minister-president, een gekozen burgemeester, het districten-stelsel. De gemeenschappelijke noemer is dat je mensen meer bij de politiek be-trekt. De participatie van de burger. An-ders raakt de politiek in een isolement." Gerrit Jan Wolffensperger benadrukt dat

problemen waarvoor de hele politiek staat. Dat is belangrijker dan de aanleg van de Wijker tunnel."

Op de vraag waar D66 zich onderscheidt van de liberalen en de sociaal-democra-ten, geeft hij als voorbeeld het inkomens-beleid. "De VVD wil minder overheids-bemoeienis als het gaat om de sociale ze-kerheid en denkt dat de markt het pro-bleem wel zal oplossen. Daaruit ontstaat de gedachte van het basissysteem sociale zekerheid. De PvdA legt in haar program

De tegenstelling tussen rijk en arm in de wereld is een gigantisch probleem. En belangrijker dan bijvoorbeeld de aanleg van de Wijkertunnel.

vooral de nadruk op directe overheidsbemoeienis door banenpools. D66 vaart een middenkoers. Wij hebben wat minder geloof in de mogelijkheid voor de overheid om de werkgelegenheid te verbeteren via banenpools en tegelijkertijd willen we het sociale zekerheidsstelsel houden zoals het is." Het is dus schippen? Verontwaardigd: "Neen, er is geen sprake van schippen. Je zult moeten zoeken naar een optimum. Als dat optimum betekent dat je ten opzichte van andere partijen soms een middenpositie inneemt waar zij één van de uitersten benadrukken, dan is dat maar zo."

De identiteit van een politieke partij is in de jaren '90 complex en niet langer onder één noemer te brengen. De tijd dat één enkel uitgangspunt de grondslag van een partij vormde, is voorbij. "Kijk naar de PvdA. De laatste jaren waren voor die partij zeer explosief, die partij heeft een soort van identiteitscrisis doorgemaakt. Weg moest de ideologie uit het verleden! De PvdA die voorzitter Felix Rottenberg voorstaat is niet meer monomaan gefixeerd op het uitgangspunt van het socialisme maar is een op de toekomst gerichte moderne partij. Bij het CDA is het veel geleidelijker gegaan, veel meer verborgen dan bij de PvdA. Toch heeft de fusie tussen katholieken en protestanten ervoor gezorgd dat het CDA op weg is naar de identiteit van een brede middenpartij."

Het onderscheid tussen de partijen ligt vooral in de achterban, constateert Gerrit Jan Wolffensperger. "Kennelijk is er iets in de Nederlandse samenleving waardoor een kiezer stemt op de partij die de groep vertegenwoor-

digt waar hij zelf toe behoort. Dat proces is heel sterk. Het verklaart ook waarom de lijsttrekker een grotere rol is gaan spelen in de Nederlandse

landse politiek. Die belichaamt de achterban van de partij het duidelijkst. Neem bijvoorbeeld het CDA. Lubbers heeft een groot aantal kiezers naar het CDA getrokken doordat hij zich als een pragmatisch staatsman profileert die niet kiest voor de enge confessionele benadering. Ik denk dat wanneer Lubbers wordt vervangen door Brinkman - en Brinkman profileert zich veel meer als de vertegenwoordiger van de christelijke identiteit - veel mensen die op het CDA stemden, zullen afhaken."

Zelf is Gerrit Jan Wolffensperger een typisch 'gezicht' van D66. "Ja, ik kom uit het milieu dat de optimale voedingsbodem voor D66 is: de burgerij van Amsterdam. De burgerlijke elite van een gemeenschap - en dat bedoel ik dan positief."

Hij is getrouwd met de succesvolle zakenvrouw Adri de Vries en vader van twee kinderen. Hij is de zoon van beeldhouwer Gerrit Jan van der Veen, een bekende verzetsstrijder die in de oorlog werd gefusilleerd. Zijn moeder, een psycho-analyticus, trouwde na de oorlog met de anesthesist Wolffensperger.

Gerrit Jan Wolffensperger werkte als fotograaf, studeerde economie en rechten, doceerde onder andere privaatrecht. Zijn politieke carrière begon in Amsterdam, hij was daar van 1978 tot 1986 wethouder.

Het verzetsverleden van zijn vader staat los van zijn besluit om carrière in de politiek te maken. Alhoewel? Aarzelend: "Mijn vader had een heftig gevoel voor recht en onrecht. Hij ging de strijd aan

De overheid moet de voorwaarden scheppen voor het recht op zelfontplooiing zodat de mens in grote mate zelf bepaalt hoe hij zijn leven inricht.

toen de grens tussen recht en onrecht werd overschreden. Ik denk dat je dat een beetje met mij kunt vergelijken zonder pretentius te worden. Mij fascineert die grens tussen recht en onrecht meer dan een blauwdruk van een toekomstige samenleving. Dat correspondeert ook met mijn opleiding als jurist. Er wordt vaak van mij gezegd dat ik een jurist tot in mijn botten ben; dat komt niet doordat ik de wetboeken zo goed ken maar omdat ik een heftig gevoel voor een rechtvaardige samenleving heb."

De belangstelling voor de relaties tussen mensen noemt hij als de drijvende kracht achter zijn politieke loopbaan. Enthousiast: "Ik ben gefascineerd door hoe je mensen in vrede en fatsoen met elkaar kunt laten samenleven. Dit gecombineerd met bemoeizucht. Ik heb altijd willen participeren. Ik heb altijd willen zien wat er gebeurde. Ik ben nieuwsgierig. Ik ben niet voor niets fotograaf geweest." In de hal van zijn huis hangen enkele van zijn foto's, mooie kleurige straatbeelden in Egypte. "Maar ik ben meer een analyticus met een sterk gevoel voor recht en onrecht dan een gedreven revolutionair."

Het bekende credo van de Franse revolutie - vrijheid, gelijkheid en broederschap - spreekt hem zeer aan. "Deze drie-eenheid is onverminderd actueel voor mijn partij. Vrijheid is wat ik eerder de liberale rol in mijn partij noemde. Gelijkheid hebben we in de grondwet vastgelegd en

zijn gegeven zoals bij een godsdienst. Ieder moet z'n verantwoordelijkheid nemen jegens de samenleving. Als je ervan uitgaat dat er geen hogere machten zijn die ons dwingen verantwoordelijkheid voor elkaar te nemen, ontslaat je dat niet van de plicht morele normen te handhaven. Die morele normen zullen uiteindelijk uit je eigen geweten moeten voortkomen."

Zelfstandigheid en eigen verantwoordelijkheid van ieder mens voorop dus. Toch kan ook een politicus bijdragen aan het geluk van allen. Gerrit Jan Wolffensperger: "Ik denk niet dat een politicus het geluk van één individu kan vergroten maar wel het geluk van allen. Een simpel voorbeeld. Twee mensen: de een verdient tienduizend gulden per maand en de ander achthonderd gulden. Je zou kunnen zeggen, de een is gelukkig, de ander is heel ongelukkig. Als nu die ene zesduizend gulden gaat verdienen en de andere vierduizend gulden, is de som van hun beider geluk groter geworden. Want de een is iets minder ongelukkig over de vermindering van zijn inkomen dan de ander die juist heel gelukkig is geworden door de vermeerdering van zijn inkomen. Zo kan de politicus door zulke ingrepen de som van het geluk van alle mensen beïnvloeden."

Hij beschouwt dit ook als een belangrijk uitgangspunt voor het verenigde Europa. "Je hebt in Europa arme onderontwikkelde landen en rijke overontwikkende

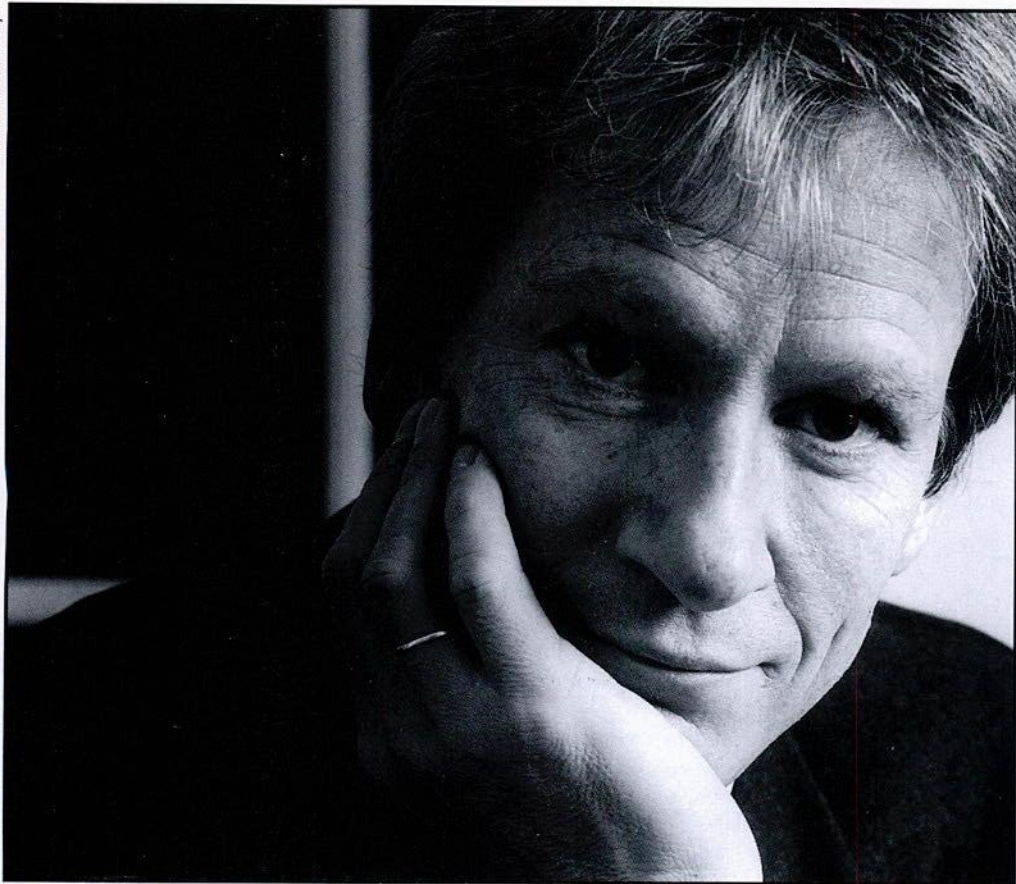
Je moet mensen aanspreken op de solidariteit met andere delen van de wereld, maar ze tegelijkertijd overtuigen dat het ook in het belang is van de rijke Westerse samenleving dat we tegenstellingen niet laten voortbestaan.

broederschap vertaal ik als solidariteit." Humanisme noemt hij niet zozeer een inspiratiebron voor D66 als wel een levensbeschouwelijke visie waarmee de partij zich verwant voelt. "Als je de levensbeschouwelijke visie van D66 onder woorden probeert te brengen, kom je dicht bij het humanisme uit. Voor mij staat humanisme voor een mensbeeld dat is opgebouwd uit zelfstandigheid en verantwoordelijkheid die niet van hogerhand

landen. De vraag is of wij moeten vasthouden aan ons eigen welvaartsniveau terwijl we een geïntegreerd Europa willen. Voor Europa als geheel is het voordeliger als de welvaart meer wordt verdeeld, gespreid. Het betekent dat Nederland offers moet brengen zolang dat gepaard gaat met een vergelijkbare verbetering elders."

Ook in andere opzichten zal Nederland enkele stappen terug moeten doen. Naast

**Als je de levens-
beschouwelijke
visie van D66
onder woorden
probeert te
brengen, kom je
dicht bij het
humanisme uit.**

het milieu is de trek van Zuid naar Noord, van arm naar rijk, één van de brandende kwesties van de toekomst. "De samenleving is een mondiale samenleving geworden. Niks nieuws aan de hand. Want de tegenstellingen die wij aan het begin van onze eeuw in Nederland hadden - en die we hebben overwonnen - bestaan nu mondiaal."

Adeldom verplicht? Gerrit Jan Wolffensperger: "Natuurlijk. Je hebt het morele belang van noblesse oblige - je geweten - en je hebt een ook politieke oordeel - het eigen belang. Want het is ook in ons eigen belang dat wij de tegenstellingen verkleinen. Ik zei al eerder: solidariteit is mijn motivatie. Je moet mensen aanspreken op de solidariteit met andere delen van de wereld, maar ze tegelijkertijd overtuigen dat het ook in het belang is van de rijke Westerse samenleving dat we tegenstellingen niet laten voortbestaan omdat ze leiden tot oorlog en migratie."

Die migratie van de laatste jaren leidde er toe dat Nederland een multiculturele samenleving is geworden. Gerrit Jan Wolffensperger: "Die multiculturele samenleving is een gegeven, die bestaat. Je moet mensen niet de illusie voorhouden dat je Nederland zou kunnen afsluiten. Maar er is wel een bepaalde grens aan wat de Nederlandse samenleving aankan. Ik ben voor een restrictief toelatingsbeleid zoals dat op het ogenblik wordt gevoerd. Dat houdt in dat we in Nederland per jaar ongeveer zestigduizend mensen toelaten in het kader van de gezinshereniging. Ongeveer vijfduizend mensen zijn wat je vroeger gastarbeiders noemde en

Nederland laat ook nog per jaar vijf- tot tienduizend asielzoekers toe. In die laatste groep zit de marge. Daarom zijn die asielzoekers zo belangrijk geworden."

"Nederland zal daarbij ruimhartig moeten zijn. Dat betekent dat iemand die zich als vluchteling meldt, het voordeel van de twijfel moet krijgen. Maar het kan niet zo zijn dat iedereen die zich aanmeldt om economische motieven, moet worden toegelaten. Als het te hard gaat, roept dat gevoelens van onvrede en angst op. Die gevoelens leiden vaak tot vreemdelingenangst en dat slaat dan weer rechtstreeks terug op de mensen die hier al wonen. Daarnaast zou ik in Nederland niet een nieuw proletariaat willen creëren dat net zo slecht af is als in een Afrikaans land."

"Je kunt het probleem van de migratie nooit oplossen door een muur om Europa heen te bouwen. Dat moet je ook niet willen want dan krijg je hier een soort politiestaat. Het probleem moet je oplossen door de oorzaken aan te pakken." Ontwikkelingshulp noemt hij een druppel op de gloeiende plaat. "Als je echt iets wil doen dan moet je tot een andere verdeling van economische processen komen. Daarom zijn de Gatt-onderhandelingen (algemene overeenkomst inzake handel en tarieven/SJ) met de consequenties die het heeft voor de vrije wereldhandel, velen malen belangrijker dan de vraag hoeveel procent we van ons nationaal inkomen aan ontwikkelingshulp moeten spenderen. De beste oplossing is een vrije wereldhandel waarbij de geïndustrialiseerde landen zich niet langer via protectionistische regelingen afsluiten. Ook belangrijk is de vraag of wij bereid

zijn de Europese boeren te blijven steunen met een veelvoud van het bedrag wat we aan ontwikkelingshulp geven. Stoppen we daarmee, dan kunnen die andere, armere landen met ons concurreren en hun produkten makkelijker naar Europa exporteren."

Maar de subsidies aan de Europese boeren stopzetten, betekent meer werkloosheid terwijl juist het gevecht tegen de werkloosheid hoog op de agenda's van de politieke partijen prijkt. Een botsing van belangen, een botsing van idealen. "Er zit een spanningsveld tussen die idealen. Het ene ideaal is de participatie van de burger aan de samenleving, dus dat iedereen aan het werk is en een zinvolle plaats in de samenleving heeft. Het andere ideaal is dat er op mondiaal niveau niet zulke grote verschillen mogen bestaan."

Welke oplossing kiest de vice-fractie-voorzitter van D66? Hij antwoordt voorzichtig: "Geen enkele politieke partij kan dit probleem simpel beantwoorden. Elke politieke partij zal het spanningsveld tussen deze twee idealen zien. Ik denk dat D66 waarschijnlijk meer geneigd is aandacht te schenken aan de mondiale tegenstellingen waardoor de Nederlandse samenleving offers moet brengen." Het is altijd afwegen. Keuzes maken. Gerrit Jan Wolffensperger: "Maar dat mag niet betekenen dat je vervalt in - en dat woord haat ik - het pragmatisme van de technocraat. De keuzes moeten weloverwogen zijn. Ik zou wel durven verdedigen dat zo'n manier van denken typisch is voor D66."

Yoy, yoy, yoy, neger

Fans

woensdag 10 november,
19.00 uur Nederland 1

Yoy op pad met drie fans. Angela (19) is idolaat van Marco Borsato: "Alles dat ik maar kan krijgen over hem, wil ik hebben. Maakt niet uit hoe duur het is." Jelle (12) is fan van The Nits: "Ik droom weleens dat ik met hun samen optreed." Petra (19) is helemaal gek van The Kliek: "Ik zou ze absoluut niet willen missen.

Als ze uit elkaar zouden gaan, zou het helemaal verkeerd gaan met me."

Een aflevering met brandende aanstekers, gesnuffel op platenbeurzen, gegiechel en gedans, en veel muziek natuurlijk.

Pleegkinderen

woensdag 17 november,
19.00 uur Nederland 1

Pleegkinderen is de wat ouderwets aan-
doende naam voor een vandaag de dag

grote groep jongeren die om welke reden dan ook niet langer meer kunnen blijven in de gezinssituatie waar ze geboren en deels getogen zijn. Soms blijkt dat ouders hun kinderen niet meer aankunnen, dat kinderen mishandeld worden, dat ouders gaan scheiden of dat er andere problemen ontstaan die een gezin ertoe nopen uiteen te gaan. Kinderen komen dan in een kindertehuis of in een pleeggezin terecht. En dat is moeilijk en soms het begin van een lange weg langs opvanginstellingen en pleeggezinnen. Maar het leidt absoluut niet altijd tot onoverkomelijke problemen. Daarvan getuigen de twee pleegkinderen in deze Yoy, Siewert (16) en Jessica (16). Ze hebben een op zijn zachts gezegd vervelende jeugd achter de rug, vertellen daar openhartig over, maar laten ook zien hoe goed het hen nu vergaat.

Dubbel straf

woensdag 24 november en 1 december,
19.00 uur, Nederland 1

In de gesloten Rijksinrichting De Lindenhorst

in Zeist verblijven meisjes van 12 tot 19 jaar. Ze zitten er omdat ze een misdrijf hebben gepleegd of omdat ze er op verzoek van hun ouders of voogden geplaatst worden. In 1992 verbleef een filmploeg binnen de muren van De Lindenhorst en legde er een aantal weken het alledaagse leven vast.

De grote droom

woensdag 8 december,
19.00 uur, Nederland 1

Voor veel jongeren is een carrière op de Bühne, en dus een opleiding aan de Amsterdamse Kleinkunstacademie, de grote droom. Slechts enkele tientallen worden jaarlijks toegelaten tot de selectiecursus, waarin wordt bekeken of zij goed genoeg zijn om auditie te doen om tot het eerste jaar van de opleiding te worden toegelaten. Yoy volgde het afgelopen voorjaar Elise, Jeroen en Sarina tijdens de selectiecursus en liet zien hoe zij het eraf brachten tijdens die onvergetelijke en zenuwslopende periode. Dat was vorig jaar. Hoe vergaat het de drie nu?

Roem

woensdag 15 december,
19.00 uur, Nederland 1

Nog niet zo lang geleden waren Ray en Anita - een kok en een administratieve kracht - slechts in hun vrije tijd bezig met rap, zang en dans. Inmiddels hebben ze artiestennamen, Kid Ray & A, en met name in de Angelsaksische landen als het duo 2Unlimited al een komeetachtige carrière achter de rug.

Yoy volgde de twee gezichten van dit techno-house project om erachter te komen wat zo'n carrière voor mensen persoonlijk betekent. Soms - zoals in Londen - was er sprake van letterlijk volgen omdat het duo een dermate strak schema had dat zelfs van een day off geen sprake was; het was rennen van interview naar gig en van gig naar televisieopname. Toch werden ook twee rustpunten gevonden, die tegelijk het onbetwiste hoogtepunt vormen van deze Yoy: Anita die ons een rondleiding geeft langs de paraferalia in haar slaapkamer die alle te maken hebben met het grote en snelle succes; en Ray die met twee hiphopvrienden in zijn keuken een maaltijd bereidt, zijn licht over de toekomst laat schijnen en spontaan in een rap uitbarst.

Foto: tH / Hannes Walraven

naal yoy

'Je stapt gewoon in zo'n vliegtuig...'

woensdag 22 december,
19.00 uur, Nederland 1

Noëlle Beerepoot (18) komt uit Spanbroek, Noord-Holland. Als eindexamenwerkstuk voor de havo schreef ze een scriptie over Suriname. Ze kreeg er een 6.3 voor, maar haalde haar diploma met gemak. Na de diploma-uitreiking besloot ze moederziel alleen de Atlantische Oceaan over te steken en naar Paramaribo te gaan, om zelf te gaan kijken wat er aan haar werkstuk niet deugde. Ze vond er werk en onderdak met hulp van haar vriendin en dorpsgenoot Florence (die in Suriname geboren is). Suriname en Paramaribo bleken, ondanks de grote verschillen met haar geboortedorp, een plek waar "een blank, blond 18-jarig meisje" van is gaan houden. Yoy volgde haar op haar tocht, van Spanbroek naar Suriname, op zoek naar waar- en onwaarheden van haar scriptie.

Patatje met/de magie van het spel

woensdag 29 december en 5 januari,
19.00 uur, Nederland 1

De laatste twee uitzendingen van Yoy gaan over gokverslaving, een razendsnel groeiend probleem, ook onder jongeren van veertien tot eenentwintig. In september 1993 was de schatting dat er zo'n 75.000 gokverslaafde jongeren per jaar zijn; een aantal dat per jaar verdubbelt. De omzet in de branche is net zo hoog als die van alcoholica. Charles Leeuwenkamp maakte er twee programma's over. In het eerst, Patatje met, vertellen vier jongens over alle ins en outs van hun verslaving en het tweede, de magie van het spel, speelt zich af letterlijk rond een een-armige bandiet.

(Ingezonden mededeling)

Stichting LosVast

uit zich sedert 3 Maart 1970 middels woord en geschrifte over allerlei facetten rond het fenomeen alleenzijn. Dit onderwerp gaat iedereen aan. De helft van allen die nu samen wonen is straks alleen. In ons land is nu 1/3 van alle huishoudens een éénpersoonshuishouden.

Het gaat over

MENTALITEIT en PRAKTIJK van

**ALLEEN ZIJN
ALLEEN VOELEN
ALLEEN WONEN
ALLEEN REIZEN**

Inl. over brochures en voordrachten:

Empelse-dijk 14
5235 AE Den Bosch
tel. 073-421323, 9-10.30 uur
fax 073-410388, dag / nacht

Rosi Braidotti houdt Socrateslezing 1993

Op maandagavond 6 december vindt in de Utrechtse Stadsschouwburg vanaf 20.00 uur de jaarlijkse Socrateslezing plaats. Dit jaar zal Rosi Braidotti, hoogleraar vrouwenstudies aan de Universiteit van Utrecht de lezing houden. Lezers van de Humanist konden vorig jaar al kennis maken met haar ideeën en kort geleden was zij nog uitgebreid te zien op de VPRO-televisie. Rosi Braidotti zal in haar lezing de (universele) pretenties van het humanisme bekritisieren. Volgens haar verhuult het humanisme de maatschappelijke verschillen naar ras, klasse en sexe. Het 'feministisch postmodernisme' kan volgens haar echter als een belangrijk alternatief worden gezien omdat het de verschillen tussen mensen niet verhuult maar ze juist benadrukt en die verschillen op een positieve manier uitlegt. Jeannette de Bruijn, hoogleraar vrouwenstudies aan de Vrije Universiteit en Harry Kunneman, hoogleraar praktische humanistiek aan de Universiteit voor Humanistiek zullen aansluitend op de lezing commentaar geven. Greetje den Ouden, hoofdbestuurder van het Humanistisch Verbond en voorzitter van de Emancipatieraad, zal vervolgens de discussie leiden. Rosi Braidotti zal de lezing in de engelse taal houden. (Vragen kunnen wel in het Nederlands worden gesteld). Na afloop is een Nederlandse vertaling gratis verkrijgbaar.

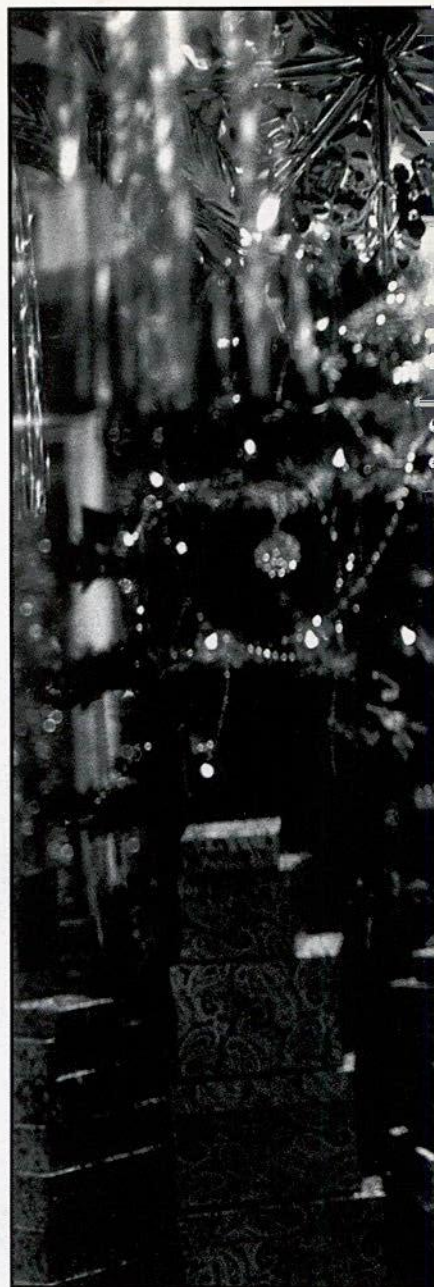
U kunt voor de lezing van Rosi Braidotti plaatsen reserveren door f 10,- (niet-leden f 15,-) per toegangkaart over te maken op giro 582293 t.n.v. Stichting Socrates te Utrecht, onder

vermelding van 'Lezing Braidotti' en het gewenste aantal kaarten. Het adres op de overschrijving geldt als verzendadres. Reserveer tijdig gezien de verwachte grote belangstelling!

NU FISCAAL VOORDEEL MOGELIJK VAN GIFTEN VIA KOSTELOZE SCHENKINGSAKTE

U kunt uw regelmatige giften aan het Steunfonds Humanisme en het Humanistisch Verbond sinds kort ook omzetten in een schenkingsakte, waarbij u de notariskosten bespaart en een belangrijk belastingvoordeel behaalt. Een schenkingsakte biedt u namelijk fiscaal voordeel omdat de volledige gift of schenking van uw onzuiver inkomen kan worden afgetrokken. Normaal gesproken komen donaties pas voor werkelijke aftrek in aanmerking wanneer de 1%-drempel is overschreden. Bij 50% inkomenbelasting betekent dit een jaarlijkse teruggave van de helft van uw donatie(s). U hoeft hiervoor niet naar de notaris. In samenwerking met onze notaris wordt de akte geheel schriftelijk geregeld. Indien u besluit al voor 1993 een akte af te sluiten, dan kan dat. Al uw bijdragen vanaf 1 januari '93 kunt u hierin verrekenen. Indien u belangstelling heeft, kunt u zonder verplichting een volmacht bij het Landelijk Bureau aanvragen bij Marga van der Lans of Hetty van Eldijk. U kunt hen bereiken via tel. nr. 030-318145.

Onder glitterlaagje van Sinterklaas en kerstfeest zit een rijkdom

Marsepein, speculaaskoeken en chocoladeletters
liggen alweer in op de toonbank. En de
speelgoedwinkels strooien hun kleurige folders in
alle brievenbussen. Voor je het weet is het
Sinterklaas en dan komen de kerstdagen ook al weer
dichtbij. We vieren dat de Sint jarig is en dat het
kindeke Jezus is geboren. Maar wat vieren we echt?
En hoe oud zijn deze rituelen eigenlijk?

“Welterusten beer, welterusten pop, welterusten olifantje aan de muur, ik ga lekker slapen...” De volgorde is elke avond hetzelfde: tandjes poetsen, verhaaltje, knuffel, beestjes dagzeggen. Wie kinderen heeft, weet dat een naar-bed-ritueel helpt. Tegen de angst voor spoken, tegen de dag die liever nog niet afgelopen mag zijn.

Rituelen hebben verschillende functies in het leven van de mens. Daar hoeft je niet bijgelovig of religieus voor te zijn. Ze geven je het gevoel niet helemaal onmachtig te zijn, niet helemaal overgeleverd aan de onstuimige krachten van de natuur. Je bezweert er de angst mee. De vertrouwdeheid van de telkens terugkerende hande-

Foto: HH / Roeland Fossen

an oeroude rituelen

ling geeft houvast en een gevoel van veiligheid. Rituelen kleuren ook de dagelijkse sleur: door een bepaalde handeling een bepaalde dag wel en andere dagen niet te verrichten, proef je de verschillen van de dagen.

Daarnaast leggen rituelen ook verband met het verleden of toekomst: een te optimistische verwachting klop je even af en nieuwjaar begint met vuurwerk, al eeuwen lang. Rituelen maken ook dat je je deel kunt voelen van je geschiedenis, dat je je wortels voelt. En door samen een ritueel uit te voeren, kun je je verbonden voelen met je omgeving, met vrienden, familie, zelfs met onbekenden. Een laatste belangrijke functie van rituelen: ze

kunnen houvast bieden in moeilijke tijden.

Veel rituelen verdwijnen omdat ze niet meer passen bij onze belevingswereld. Men hangt geen knoflook boven de deur, men naait geen afgevalen navelstrengetje meer in een babykussentje. Maar er ontstaan ook steeds weer nieuwe rituelen en symbolen: een schooltas aan de vlaggemast als iemand is geslaagd, kaarsen op de plek waar een demonstrant werd neergeschoten, een machtsverteenwoordiger collectief de rug toekeren of een gat in een vlag knippen.

Er zijn twee rituelen, twee feesten die

dwars door de tijd en dwars door de culturen en religies heen lijken te lopen. En waarvoor vergelijkbare symbolen gebruikt worden met vergelijkbare verhalen. Dat zijn het Sinterklaasfeest en het kerstfeest.

Het viëren van het feest voor de terugkeer van het licht is veel ouder dan het ons bekende christelijke kerstfeest. Het is zo oud als de mens is. Het is het verlangen naar het einde van het donker en de viering van de overwinning van het licht.

De kerk moest allerlei 'heidense' rituelen en volksgebruiken wel overnemen in haar eigen 'traditie' omdat de mensen ze niet lieten verbieden. En wat wordt on-

derdrukt, wordt sterker, dat hadden de kerkvorsten al lang ontdekt. Daarom vormde men bestaande feesten om. Vanaf de zevende eeuw schreef Paus Gregorius de Grote die 'leenmethode' ook voor aan zijn zendelingen. Sommige volksgebruiken die de leer van de kerk niet ondermijnden, werden gewoon overgenomen. Andere gebruiken werden omgewerkt en bijgeschaafd tot ze precies in de leer van de kerk pasten. Uiteindelijk vergaten mensen de oorspronkelijke betekenis van het volksfeest en werd de nieuwe invulling gezien als de oorspronkelijke bron.

Eén van de meest in het oog springende vormen van dat 'jatwerk' is dus ons kerstfeest. De publicist Ed van Eeden schreef hier twee boekjes over. In zijn boek 'Wat zijn uw takken wonder-schoon', beschrijft hij hoe de kerk zich het zonnewendefeest toeëigende. Midwinterfeesten, zonnewendefeesten of joelfeesten waren er al bij de Germanen. 'Logisch' dat mensen na veel kou en donkerte willen vieren dat het holst van de winter bereikt is en dat de zon nu weer terug komt. Omdat de zonnewende 's nachts plaatsvindt en de Germanen zowel de doden als de vruchtbaarheid wilden gedenken, werd er twee dagen lang feest gevierd. De eerste dag waren er feestelijkheden vanwege de wedergeboorte van Freir, de god van licht en groei. Ter ere van de nieuwe zon lagen de wapens stil, want de nieuwe zon mocht niet geconfronteerd worden met strijd en oorlog. De dag daarna was Freir alweer vol-

In bepaalde streken wordt nu nog steeds gesproken van joelfeesten of van midwinterfeesten in plaats van kerst.

wassen en ook dat verdiende een feest. Die tweede dag werd begonnen met een feestelijke rit, want Freir is de bekwaamste der ruiters en bij zonsopgang verheft hij zich door de wolken op zijn windros Blodughofi.

In Nederland splitst zich in de loop der tijd het feest van Wodan af van het feest van Freir, Wodan, of Odin, de heerser over hemel en aarde die ook wordt afgebeeld als de Zon, het licht, komt met geschenken op zijn snelle achtbenige schimmel Sleipnir, door de lucht. Daarbij bezoekt hij ieder huis, om het goede te belonen en het kwade te straffen. Vooral kinderen worden daarbij bedacht. Onze latere Sinterklaas zien we hier al verschijnen.

Het midwinterfeest is zo essentieel voor mensen dat de kerk het wel uit zijn hoofd heeft gelaten om dit seizoensfeest te ver-

bieden. Er werd daarom gezocht naar een aannemelijke verklaring waarmee het heidense feest kon worden ingepast in de kerkse cultuur.

Ed van Eeden schrijft hierover: 'Tot aan 381 na Christus hechtte de kerk nog geen enkel belang aan de geboortedatum van Jezus. Het accent lag immers op de kruisdood en de opstanding, het lijden, het onrecht op aarde dat in de hemel weer goed zal komen zodat het rustig gedragen zal worden. De komst van de Heiland werd dan ook met een interessante hoeveelheid varianten gedateerd: sommigen noemden augustus, Clemens van Alexandrië hield het op 19 april en enkele van zijn tijdgenoten noemden 28 maart en 29 mei. Pas in 381 werd de dag van de winterzonnwende, 25 december, gekozen tot geboortedag van Jezus. En dat was nu net de kerndag van het Germaanse joelfeest, de geboortedag van de Romeinse lichtgod

Logisch dat mensen na veel kou en donkerte willen vieren dat het holst van de winter is bereikt en dat de zon nu weer terug komt.

Foto: HH / Maarten Hartman

Foto: HH / Leo Erken

Er werd gezocht naar een aan-nemelijke verklaring waarmee het heidense feest van Freir kon worden ingepast in de kerkse cultuur.

Mithras en ook de joden hadden op de 25e dag van de maand Kislev (december) een lichtfeest. Als later, in 1528, de Gregoriaanse kalender de Juliaanse vervangt, besluit de kerk om de geboorte van Jezus niet nog eens mee te verhuizen naar de nieuwe 'echte' winterzonnewende, 21 december. Het blijft kerst op 24 en 25 december.'

Uiteraard verliep het instellen van dit kerkelijke feest niet zonder slag of stoot. In bepaalde streken wordt nu nog steeds gesproken van 'joelfeesten' of van 'midwinterfeesten' in plaats van het gekerstende 'kerst'. En in Twente wordt nog steeds de midwinterhoorn geblazen. 'Weihnachten', zoals onze oosterburen dat vieren, komt ook nog van de twaalf 'gewijde nachten' van het Germaanse joelfeest.

De oorsprong van onze Sinterklaas is een ander verhaal. Hij is een katholieke heilige, ooit een levende bisschop waarover sterke staaltjes verteld werden. Zo schijnt hij eens drie studenten te hebben gered. Die waren vermoord en werden gezouten als maaltijd opgediend. Sinterklaas liet hen met hulp van boven weer uit de pekelluizen, levend en wel. Sinterklaas werd trouwens geboren in Patras, in Klein-Azië en is dus eigenlijk een Turk. Hij is niet alleen beschermheer van de zeelieden, maar ook van scholieren en studenten. Vanaf 1300 is hij patroonheilige van Amsterdam, zoals ook in liedjes wordt gememoreerd: '...Rijd er mee naar Amsterdam, van Amsterdam naar Spanje...' Verder is hij degene die maagden in staat stelt hun maagdelijkheid te bewaren. Naar zijn functie als vruchtbaarheidsbrenger wordt nog verwezen door de 'roede', die zijn knecht Zwarte

Piet (donkere kracht, naast de lichte kracht van de heilige) meedraagt. De roede is van oudsher niet bedoeld om mee te meppen, maar als vruchtbaarheidssymbool. Ed van Eeden in zijn boek 'Wie de koek krijgt...': Tikken met jong, zwiepend hout heten eerder opwindend dan pijnlijk te zijn en hebben een sterk eroti-serende, magische lading. Hij citeert daarbij het bekende liedje: 'Vol verwachting klopt ons hart; wie de koek krijgt, wie de gard.' En niet, zo benadrukt hij: "krijgen *met* de gard", wat waarschijnlijker zou zijn als de roe een strafwerktuig was geweest. Het krijgen van een roe was een verwijzing naar de seksuele rijpheid die een jonge man of vrouw had bereikt. De vruchtbaarheid werd ook gesymboliseerd door de overdaad aan snoepgoed en lekkers. Van Eden: 'Freudiaanse psychologen laten niet na om er de aandacht op te vestigen dat het 'rijden' van Sinterklaas, en het werpen van geschenken door een schoorsteenschacht, ook als lichamelijk beeld te maken heeft met bevruchting. Gegeven die gedachtengang doet de gulle bisschop aan ieder kind toekomen wat het eigenlijk het liefst wil hebben. De kleineren wensen nu eenmaal niets liever dan snoepgoed en kinderspeelgoed. Maar de al bijna volgroeide jongeren hebben hele andere verlangens. Wanneer ze dan een roe in hun schoen aantreffen, zouden ze daarom niet boos of verdrietig moeten zijn: dat is juist een teken dat Sinterklaas hen heeft begrepen. Zij zijn klaar voor hun eigen seksualiteit.' De Calvinisten probeerden vanaf 1500 om de Goedheiligman te onttroonen en betitelden het hele schoentje-zet-ritueel en de peperkoeken poppen als 'onvruchtbaar werkcken der duysternissen'. Het mocht niet baten, Sinterklaas overwon alle moeilijke tijden en heeft tenslotte zijn

bestendiging gevonden in de commercie, die sinds decennia zijn trouwste profeet is. Sinterklaas is ingepakt door het grote geld. Een makkelijke prooi, omdat de goede Sint waarschijnlijk al vanaf 1100 pakjes gaf aan de kinderen.

Het enige dat de onsterfelijkheid van Sinterklaas nog in de weg kan staan is zijn halfbroer de kerstman, die net als hij waarschijnlijk afstamt van de Germaanse god Wodan. Die concurrentiestrijd wordt voornamelijk gevoerd door de commercie. Begrijpelijk: Nederland heeft om wat onduidelijke redenen vastgehouden aan Sinterklaas, terwijl de kerstman de rest van Europa voorziet van steeds duurder geschenken. Dat is onhandig voor het internationaal georiënteerde bedrijfsleven. Eenduidigheid in de feesten scheelt een hoop rompslomp: miljoenen kerstman-netjes drukken op je speelgoed is goedkoper dan een paar duizend Sinterklaasjes ergens tussen frummelen.

Kerk en commercie bepalen elk jaar weer in de maand december de sfeer in kantoor, school, bedrijf en straat. De grijnzende engeltjes, de glimmend lokkende Klazen, de klingelende kinderstemmetjes die ons, 'halleluja', kond doen van de blijde komst van het Kindje Jezus. Maar onder dat glitterlaagje zit een traditie die ouder is dan de kerk en het geld. Wie daar opnieuw inhoud aan weet te geven, vindt een rijkdom aan rituelen en symbolen die voor iedereen herkenbaar en levend zijn. Want die zijn door mensen gemaakt, niet door instituten. ●

Ed van Eeden: 'Wat zijn uw takken wonderschijn' en 'Wie de koek krijgt, wie de gard'. Uitgeverij Amber (Amsterdam)

Van het hoofdbestuur

In zijn oktobervergadering heeft het hoofdbestuur zich beziggehouden met het advies van de Commissie Ethiek en Gezondheidszorg inzake een nadere standpuntbepaling omtrent hulp bij zelfdoding. Voor de inhoud van dat standpunt wordt elders aandacht gevraagd; deze korte verslaglegging van bestuurszaken leent zich daar niet voor behoudens een enkele concluderende zin uit het advies zoals: *(-) gezien de complexiteit van een verzoek om hulp bij zelfdoding en de vaak grote ambivalentie bij de hulpvrager is het wenselijk dat de begeleiding van potentiële suïcidanten niet geïsoleerd wordt van de overige psychosociale hulpverlening en geestelijke verzorging.*

Een ander punt van de agenda vormde het onderwerp bestuurs-overdracht die, gezien de bestuurswisseling komend congres, uiterst zorgvuldig en uitvoerig wordt voorbereid.

In het kader van het bestuursoverleg met de verschillende werkschichtingen heeft een bespreking plaatsgevonden met de Universiteit van Humanistisch UvH die vooral een weergave inhield van de stand van zaken bij de UvH nu bijna de opbouwfase voltooid is (per 1 februari 1994). Verder was er een indringend onderhoud met vertegenwoordigers van de Dienst Humanistische Geestelijke Verzorging Defensie, de stichting Coornherthuis en de stichting Militaire Tehuizen van het Humanistisch Thuisfront over de ingrijpende ontwikkelingen bij de krijgsmacht en de gevolgen hiervan voor genoemde organisaties.

Jorine Boegem, algemeen secretaris

Lezing over werk in Groningen

Op zondag 21 november houdt Ellen Offers, universitair docent bij de Interfacultaire Werkgroep Emancipatievraagstukken/Vrouwenstudies van de Universiteit Groningen, een lezing over dit onderwerp in het Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2.

Het werk in onze samenleving wordt door vrouwen en mannen verricht. Als je echter de arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen bekijkt, blijkt dat veel vrouwen veel vaker onbetaald werk verrichten, terwijl mannen vaker een betaalde baan hebben. Het onbetaalde werk vindt plaats in de privésfeer en daarbuiten in de vorm van vrijwilligerswerk. Ook binnen het onbetaalde en betaalde werk blijkt sprake te zijn van een arbeidsverdeling tussen de seksen. Vrouwen doen vooral het typische 'vrouwen-

werk', mannen het 'mannenwerk'. De taakverdeling tussen mannen en vrouwen is het resultaat van een historisch proces. Allereerst zal daarom worden ingegaan op de historische achtergrond van de taakverdeling. Vervolgens komen de gevolgen van de taakverdeling voor de positie van mannen en vrouwen in onze samenleving aan de orde en wordt bekeken in hoeverre de taakverdeling anno 1993 voldoet aan de wensen van vrouwen en mannen. In dit kader is de vraag 'Wat versta je onder emancipatie?' relevant. Het blijkt dat hierover verschillend gedacht wordt. In het licht van de verschillende ideeën kunnen we tenslotte kijken naar de toekomst. Wat voor wegen kunnen/moeten we bewandelen om onze idealen te realiseren? Tijd: 10.30 - 12.30 uur.

In het zomernummer van de Humanist stond een voorpublicatie van het boek 'Zeg toch eens gewoon Hallo', geschreven door Trudy Kunz.

Een boek over hoe je (nog) beter kunt leren om mensen te ontmoeten. Het boek is inmiddels verschenen en in elke boekhandel te koop voor f 29,50. Uitgeverij is Omega boek bv in Amsterdam en het ISBN-nummer is 90-6057-895-3.

Afdeling Amsterdam haakt in op gemeenteraadsverkiezingen

In de afdeling Amsterdam wordt grote waarde gehecht aan het, vanuit humanistische visie, reageren op maatschappelijke ontwikkelingen. Gemeenteraadsverkiezingen geven hiertoe een welkome aanleiding. De afdeling Amsterdam heeft deze aangegrepen.

Er is uit de afdeling een groepje van zes personen geformeerd. De eerste taak is het bestuderen van de verschillende verkiezingsprogramma's. In alfabetische volgorde zijn deze aangevraagd bij het CDA, D66, Groen Links, PvdA en VVD. De programma's worden niet getoetst aan een door de groep opgesteld lijst van normen. Dit zou immers betekenen dat er zelf een programma dient te worden opgesteld. Veel meer wordt ad hoc gereageerd. Om enkele voorbeelden, op persoonlijke titel, te geven:

- in geen van de programma's wordt aandacht besteed aan emancipatie; dat onderwerp wordt slechts terloops genoemd;
- criminaliteit dient, uiteraard, bestreden te worden maar het is niet voldoende een blik M.E.-ers open te trekken en een aantal cellen te bouwen. Preventie moet veel meer aandacht krijgen. Verveling is de wortel van veel kwaad. Dat is te bestrijden door scholing en werk aan te bieden: de mensen haal je van de straat en ze krijgen een zinvol bestaan.

De volgende stap is dat de bevindingen van de groep schriftelijk aan de diverse partijen worden medegedeeld. Daaruit kan een schriftelijke discussie ontstaan. Een compilatie van het geheel wordt in een artikel, ter publikatie in het afdelingsblad Loopmare, neergelegd. Daarbij blijft het niet. Het streven is om, vlak vóór de verkiezingen, een politiek forum te beleggen met vertegenwoordigers van de politieke partijen. Een dergelijk forum haalt zeker de, plaatselijke, pers en de Amsterdamse televisie. Goed voor de p.r. van het HV! Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling om een stemadvies uit te brengen. Het is slechts de bedoeling het modale HV-lid wegwijs te maken in de gemeentelijke politiek. Ik ben bereid afdelingen die een soortgelijke activiteit willen ontplooiën, nader te informeren.

Henk Stuart (Amsterdam)
(Adres bij redactie bekend)

Als het leven alleen nog maar negatieve waarde heeft

Standpunt van het hoofdbestuur van het HV over hulp bij zelfdoding

'Het recht op zelfbeschikking is één van de meest fundamentele waarden van het humanisme. Hieruit kan echter niet rechtstreeks worden afgeleid dat hulp bij zelfdoding in alle situaties beschikbaar zou moeten zijn. Het Humanistisch Verbond gaat ervan uit dat het leven voor iemand waarde heeft, totdat het tegendeel duurzaam en ondubbelzinnig is gebleken. Bij het omgaan met een verzoek om hulp bij zelfdoding dient daarom het uitgangspunt te blijven dat de suïcide voorkomen moet worden.

Toch zijn er situaties denkbaar waarin het leven voor iemand langdurig en ondubbelzinnig alleen nog maar negatieve waarde heeft. In dergelijke - gelukkig uitzonderlijke - gevallen getuigt het van menselijk mededogen om de hulpvrager te helpen op de enige manier die nog mogelijk is. Bij het verlenen van hulp bij zelfdoding dient aan een aantal voorwaarden en nauwkeurig geformuleerde zorgvuldigheidseisen te worden voldaan. Deze zorgvuldigheidseisen moeten, naar analogie van de reeds ontwikkelde zorgvuldigheidseisen voor euthanasie, nader geformuleerd worden. Het oprichten van een apart instituut met als doel het verlenen van hulp bij zelfdoding is onwenselijk.

De discussie rond hulp bij zelfdoding moet op zeer zorgvuldige wijze gevoerd worden.

Bij het verlenen van hulp bij zelfdoding dient aan een aantal voorwaarden te worden voldaan. De belangrijkste voorwaarden zijn:

- dat de hulpvrager de beslissing heeft genomen zonder dat deze van buitenaf is opgedrongen;
- dat de vraag om hulp bij zelfdoding duurzaam en ondubbelzinnig is;
- dat voor de hulpvrager de suïcide de enig mogelijke uitweg is. Hieruit vloeit voort dat:
- ieder verzoek om hulp bij zelfdoding op haar eigen wordingsgeschiedenis beoordeeld moet worden. In eerste instantie zal immers niet duidelijk zijn wat de achtergronden van het verzoek zijn, in hoeverre de hulpvrager over het vermogen tot vrije wilsbepaling beschikt en of het besluit vrijwillig is genomen;
- hulp bij zelfdoding door een hulpverlener alleen kan plaatsvinden als laatste stap in een traject van geestelijke hulpverlening;
- hulp bij zelfdoding alleen kan plaatsvinden door een hulpverlener die gedurende lange tijd bij de hulpvrager betrokken is.

De meeste vragen om, en pogingen tot, suïcide zijn in feite verkapte en wanhopige vormen van hulpvragen. De potentiële suïcidant wil eigenlijk geen einde maken aan zijn leven, maar aan zijn problemen.

De voorwaarden moeten voorkomen dat mensen die tijdelijk depressief zijn, suïcide plegen. Uit onderzoek blijkt dat één op de acht mensen suïcidale gedachten heeft gekend. Vaak spelen structurele, maatschappelijke oorzaken hierbij op de achtergrond mee. In het overgrote deel van de gevallen verdwijnt na verloop van tijd de suïcidewens, al of niet met behulp van geestelijke hulpverlening. In het project 'Zelfdoding', dat het Humanistisch Verbond van 1979 tot 1983 organiseerde, kwam dit punt ook duidelijk naar voren. Er was sprake van een groot aantal verzoeken om hulp bij zelfdoding,

waarvan uiteindelijk maar een zeer klein deel tot een daadwerkelijke suïcide leidde. Zowel het verlenen van hulp bij zelfdoding als de weigering daartoe kan dan ook een miskenning van de wens van de betrokkene zijn.

Het oprichten van een instituut met als doel het verlenen van hulp bij zelfdoding is onwenselijk omdat niet duidelijk is hoe binnen een dergelijk instituut aan bovengenoemde voorwaarden kan worden voldaan. Vanwege de complexiteit van een verzoek om hulp bij zelfdoding en de vaak grote ambivalentie bij de hulpvrager is het wenselijk dat de begeleiding van potentiële suïcidanten niet geïsoleerd wordt van de overige psychosociale hulpverlening en geestelijke verzorging.

Het Humanistisch Verbond is van mening dat de huidige situatie niet ideaal is. Artsen en psychiaters staan bloot aan vervolging en hulpverleners zijn niet voldoende opgeleid om met vragen om hulp bij zelfdoding op een verantwoorde wijze om te kunnen gaan. Voor nabestaanden van suïcidanten ontbreekt de geestelijke verzorging vrijwel geheel. Ook zijn er mensen (bijvoorbeeld ouderen) die niet zelf een einde aan hun leven kunnen maken. Door hun situatie hebben zij geen toegang tot instanties die hen daarbij behulpzaam zouden kunnen zijn. Het Humanistisch Verbond pleit daarom voor een situatie waarin hulpvragers met hun verzoek om hulp bij zelfdoding bij de bestaande instellingen en geestelijk verzorgers op een verantwoorde manier kunnen worden begeleid. Hulpverleners dienen de vraag om hulp bij zelfdoding serieus te nemen, zonder zich daarbij bij voorbaat vast te leggen op een bepaald antwoord.

Artikel 294 van het Wetboek van Strafrecht dient zodanig te worden aangepast dat hulp bij zelfdoding niet langer strafbaar is wanneer door de hulpverlener voldaan is aan nauwkeurig geformuleerde zorgvuldigheidseisen.'

Humanistische visies op lange termijn vastgelegd in AGB-rapporten

Ruim twee jaar geleden besloot het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond tot het instellen van een 'Adviesgroep Bezinning' (AGB). Deze kreeg de taak om lange-termijnvisies te ontwikkelen op de volgende gebieden: de milieuproblematiek (1), de zorgverlening (2), burgerschap in Europa (3), verarming en marginalisering in Nederland (4), en opvoeding en onderwijs (5). De vier eerste rapporten zijn inmiddels gereed. Het milieuraapport behandelt de vraag hoe een humanistische benadering een bijdrage zou kunnen leveren aan de oplossing van de huidige milieuproblemen. In het tweede rapport 'De zorg in Nederland' wordt een humanistische bijdrage gegeven aan de actuele discussie rond keuzes in de zorg. Het rapport 'Burgerschap in het nieuwe Europa' stelt de vraag op welke wijze de burgerlijke emancipatie van de laatste eeuw zich verhoudt tot het proces van Europese eenwording en welke plaats het 'Eurohumanisme' hierin zou kunnen innemen. Het vierde rapport behandelt het probleem van de marginalisering: armoede, onzekerheid, uitzichtloosheid en gebrek aan waardering.

De AGB-rapporten zijn te bestellen door f 2,50 per exemplaar over te maken op giro 58 van de Humanistische Pers te Utrecht op der vermelding van AGB-rapport nr. 1, 2, 3 of 4.

Jonge Humanisten: weekend fantasie en werkelijkheid

'Waar ligt de grens tussen fantasie en werkelijkheid in het dagelijks leven?' en 'hoe maak je fantasie tot werkelijkheid?' zijn enkele van de vragen die de Jonge Humanisten zich 12 en 13 november in een themaweekend stellen. Discussies worden afgewisseld door creatieve en actieve programma-onderdelen die vanuit verschillende invalshoeken de begrippen fantasie en werkelijkheid benaderen. Deelname aan het weekend staat open voor jongeren tot en met dertig jaar. De kosten zijn f 75,- voor leden van de Jonge Humanisten en f 80,- voor niet-leden. Het programma begint vrijdagavond 12 november in jeugdhotel 'Het Woelige Nest' in Hulshorst. Aanmelden is telefonisch mogelijk, tel. 030-318145.

Boekje filosofiecyclus in Leeuwarden

De teksten van de filosofie-cursus 92/93, georganiseerd door de gemeenschap Leeuwarden, zijn bewerkt en zowel in boekvorm als op diskette (WP5.1, 3,5 inch) verschenen. U kunt het boekje/de diskette bestellen door over-

making van f 10,- op giro 857558 t.n.v. penningmeester van het Humanistisch Verbond Leeuwarden te Giekerk, onder vermelding van 'filosofie I, boekje' (of diskette). U krijgt uw keuze dan zo spoedig mogelijk thuisgestuurd.

Een humanistische visie op zorgverlening

Op maandag 22 november vindt een openbare discussie plaats van de afdeling Leiden e.o. Jan Glastra van Loon geeft een inleiding met als thema 'zorgverlening en levensbeschouwing'. Op grond van de verwachte toename van het aantal ouderen wordt aangenomen dat de behoefte aan zorg in de toekomst sterk zal stijgen. Het maken van keuzen tussen diverse vormen van zorg lijkt onvermijdelijk. Hoe zal worden gekozen, zal mede afhangen van het mensbeeld waar men van uitgaat. Van het HV mag daarom een bijdrage aan de discussie over zorg en zorgverlening verwacht worden. De volgende vragen komen aan de orde:

- In hoeverre worden ideeën over zorgverlening bepaald door het mensbeeld wat men aanhangt?
- Komt 'zorgen voor anderen' voort uit een gevoelde verplichting anderen bij te staan of is er vooral sprake van een behoefte bij degene die zorg verleent?
- Is de behoefte van mensen zorg te geven aan anderen strijdig met de behoefte zichzelf te verzorgen of liggen deze behoeften op één

lijn?

- Is er een grens aan te geven tussen professionele en niet-professionele zorg?
- Kan professionele zorg ideologisch neutraal worden verleend?
- Als er op grond van gebrek aan (financiële) middelen keuzen gemaakt moeten worden tussen verschillende vormen van professionele zorg, wat zouden dan vanuit humanistisch perspectief de criteria moeten zijn bij zo'n keuze?

De bijeenkomst vindt plaats in de bovenzaal van restaurant De Koornburg, Nieuwe Rijn 19, aanvang om 20.00 uur.

Piet Thoenes in Dordrecht

Op zondag 14 november zal Piet Thoenes in het Humanistisch huis aan de Brouwersdijk 4 spreken over 'Op weg naar een nieuw burgerschap'. Iedereen is van harte welkom. Aanvang: 10.30 uur, de zaal is open vanaf 10.00 uur.

Humanisme als inspiratiebron in Groningen

Dit najaar kan een ieder die het interessant vindt om het humanisme te verbinden met zijn of haar concrete levenspraktijk, deelnemen aan een nieuwe cyclus Humanisme als Inspiratiebron op 4, 11, 18 en 25 november en 2 december.

De onderwerpen zullen zijn:

4 november: Humanistisch opvoeden, wat is dat? Is het mogelijk? Is het wenselijk?

11 november: Eenzaamheid, hoort dat bij het menselijk bestaan?

18 november: Vriendschap, wat kan je hieronder verstaan?

25 november: Omgaan met verlies door scheiding, hoe doe je dat?

2 december: Humanisme en milieubewustzijn; ligt dat in elkaars verlengde of schuilen er addertjes onder het gras?

De avonden staan onder leiding van Hilda Schipper, Coert Reinking of Lisette van Ardenne.

De gehele cyclus kost voor leden van het HV f 35,- en voor niet-leden f 45,-. Het is ook mogelijk aan één of meerdere avonden naar keuze deel te nemen. De kosten zijn dan f 10,- per avond.

De cyclus vindt plaats in het Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2 te Groningen, aanvang: 19.45 uur. Op-gave aldaar: 050-128750.

Lezing over reclassering van minderjarigen in Amersfoort

In het kader van de lezingencyclus over (kleine) criminaliteit spreekt op zondag 21 november Jan Brinkman, directeur van de Stichting Argus, over reclassering van minderjarigen. Plaats: De Eemgaarde, Dorresteinseweg 49. Aanvang om 10.30 uur.

De Vrije Gedachte in Den Haag

Op 28 november organiseert de afdeling Haagland een lezing over 'De invloed van het Christendom op de westerse beschaving' door André van Well.

Plaats: Humanistisch Centrum, Laan Copes van Cattenburgh 72, Den Haag. Aanvang: 20.00 uur.

Lerarenopleiding HVO gestart

Op 2 oktober is de eerste en tweedegraads lerarenopleiding humanistisch vormingsonderwijs gestart met 30 studenten. De opleiding wordt gegeven door het Pedagogisch Studiecentrum Vormingsonderwijs in Utrecht. Afgestudeerden van de opleiding kunnen hvo gaan geven in het voortgezet onderwijs en in instellingen voor middelbaar en hoger beroepsonderwijs. Deze lerarenopleiding maakt deel uit van het Project Vervolgonderwijs dat wordt bekostigd door het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. Doel van het project is het opzetten van de lerarenopleiding hvo en het vergroten van de mogelijkheden om hvo in het voortgezet onderwijs en in instellingen voor middelbaar en hoger beroepsonderwijs te geven. Projectleider is de hoogleraar Humanistiek aan de Universiteit Utrecht, Rob Tielman, die hiertoe is gedetacheerd bij het Pedagogisch Studiecentrum HVO. Belangstellenden kunnen zich tot dit Centrum wenden: Plompstorengracht 21, 3512 CB Utrecht.

s d e e e i f o s o l i f e e
 p o t r h r u s h d i e x y d
 i e c s a t l e d f e i l b o
 n t i r r s y u n v s l r t k
 o r s e a e m m s t y o a u r
 z e l a a t k u e t e l l i n g
 a h a d m o e n s d p e s s n
 e n m r m e t s e r g n o c i
 t r e o o i n r g d n e v h d
 s o h v a e s l r n y n i u r
 o o h l v c e s e w i r h l o
 o c i e h f w y d v b m v d w
 r s l a y m e u e i i h r t r
 t h p w a n h o o p a n s o e
 s a t i n a m u h r e n g h v

In deze letterwirwar
 moet u een aantal
 woorden doorstrepen.
 Ze hebben alle al eens in
 'Humanist' gestaan.
 Streept u ze niet te dik
 door, want sommige
 letters zijn meer dan
 eens gebruikt. Als u ze
 alle hebt doorgehaald,
 houdt u nog enkele
 letters over. Deze
 vormen achter elkaar
 geplaatst een bekend
 gezegde.

Door te strepen:
 aids broederschap congres
 Coornhert erasmus existentialist
 filosofie geluk Hivos homo HSHB
 Humanitas HVO islam levensstijl
 liefde lust mythe Plato rede rouw
 Rushdie samenleving schuld
 Socrates Spinoza troost twijfel
 verwording vorming vrijdenkers
 wanhoop

Oplossing Cryptogram nr. 9/10

ovt
 pappenheimers
 irdoradem
 emotiemaken
 ttrimamd
 pilaarbytere
 sgoemin
 tohumson
 trouwaktee
 ramaedel
 bestaanrekel
 indsr
 plagiaats
 esgpeer
 grootswaarden
 k

"patiënten terzijde staan..."

Binnen de dienst Geestelijke Verzorging van het academisch ziekenhuis Maastricht (azM) is plaats voor een collega die

als humanistisch geestelijk verzorger (v/m)

de zorg op zich neemt voor patiënten met een humanistische levens-overtuiging en voor patiënten die niet tot een bepaalde religie of kerk-genootschap behoren.

De begeleiding van patiënten regelt u in nauwe samenwerking met medewerkers van andere disciplines. Wij verwachten tevens uw bijdrage aan het beleid van de dienst, vanuit de visie op geïntegreerde geestelijke verzorging.

Het betreft een deeltijdfunctie voor 8 uur per week (21,05%).
De werktijden worden in overleg vastgesteld.

Wat wij vragen

U heeft een (nagenoeg) voltooide opleiding aan de Universiteit voor Humanistiek, voorheen Humanistisch Opleidingsinstituut. U bent bereid tot collegiale samenwerking met de geestelijke verzorgers van confessionele signatuur.

Een passend aanbod

In de loop van de selectieprocedure zal u een salarisaanbod worden gedaan dat in overeenstemming is met uw opleiding en ervaring, en het niveau van de functie.

Wilt u meer weten?

Nadere informatie kan worden verkregen bij de heer drs. A.G.M. Franssen, hoofd dienst Geestelijke Verzorging, telefoon (043) 87 53 39, bij mevrouw drs. H.A. Kromhout, hoofd dienst Humanistische Geestelijke Verzorging in ziekenhuizen, telefoon (030) 31 81 45, of bij de heer P.J.M. Le Bron de Vexela, personeelconsulent, telefoon (043) 87 74 18.

Of meteen solliciteren?

Zend dan uw schriftelijke sollicitatie, met vermelding van vacaturenummer 93.382/4 op brief en envelop, binnen veertien dagen aan de dienst Personeel en Organisatie, afdeling Arbeidszaken, academisch ziekenhuis Maastricht, Postbus 5800, 6202 AZ Maastricht.

**academisch ziekenhuis
Maastricht**
azM

Midden in Europa staat het pas voltooide gebouw van het azM, het jongste academisch ziekenhuis van Nederland. Natuurlijk zijn alle specialismen vertegenwoordigd, waarvan een groot aantal internationaal aanzien geniet. Door een zelfkritische instelling werkt het azM zeer zorgvuldig en klantgericht.

